

Näkymätön uhri

Laadullinen tutkimus lapsen osallisuuden rakentumisesta

Kirsi Onkamo, 0246576

Pro Gradu –tutkielma

Sosiaalityö

2016

Lapin Yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Näkymätön uhri. Laadullinen tutkimus lapsen osallisuuden rakentumisesta

Tekijä: Kirsi Onkamo

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ_x_ Sivulaudaturtyö__ Licensiaatintyö__

Sivumäärä: 65

Vuosi: 2016

Tiivistelmä:

Pro gradu –tutkielma on laadullinen tutkimus lapsen osallisuuden rakentumisesta väkivaltaperheen kanssa työskenneltäessä, jossa väkivalta on ollut vanhempien välistä. Tutkimus käsittelee lapsen osallisuutta aktiivisen toimijuuden ja voimaantumisen kannalta sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Tutkimuksen keskiössä ovat 7-12 -vuotiaat lapset,

Tutkimus pohjautuu laadulliseen tutkimusmenetelmään ja taustalla vaikuttavat fenomenologia sekä sosiaalinen konstruktionismi. Tutkimuksen aineisto on kerätty haastattelulla yhtä sosiaalityöntekijää avoimella haastattelulla kahdella erillisellä kerralla Skype –yhteyden kautta. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin ja teemoittelun avulla.

Lapsen osallisuuden rakentumisen taustalla tutkimukseni mukaan vaikuttavat kolme pääteemaa; tilanteen lähtökohdat, kohtaamiset prosessissa sekä vanhempien asennoituminen. Tilanteen lähtökohdat ovat lapsen osallisuuden rakentumisen perustana, millä tavoin sosiaalityöntekijä, vanhemmat ja lapsi itse ymmärtävät lapsen uhrin aseman tärkeyden ja sen kautta lapsen osallisuuden tärkeyden. Kun lähtökohdat on saatu arvioitua, siirrytään seuraavaksi niihin konkreettisiin kohtaamisiin ja osallisuuden rakentumisen toimiin, joiden kautta sosiaalityöntekijä vahvistaa ja rakentaa lapsen osallisuutta. Niin lähtökohtien arvioinnissa kuin kohtaamisissakin painottuu vanhempien vahva rooli, jota käsitellään viimeisessä luvussa.

Lapsen uhriuden ymmärtäminen ja hyväksyminen ovat sosiaalityöntekijän toiminnan sekä vanhempien asennoitumisen taustalla. Aikuisten on tärkeää ymmärtää lapsen haavoittuvaisuus ja vahva kokemuspohja väkivaltatilanteesta, vaikka väkivalta ei olekaan kohdistunut lapseen. Vanhemmat ovat lapsen turvaverkosto ja koti on lapsen turvapaikka, joten kaikki pahat ja satuttavat teot vaikuttavat myös lapseen lapsen aistien ja kokemusten kautta. Osallisuuden rakentumisessa painottuu myös sosiaalityöntekijän itsensä osallisuuden rakentaminen, aktiivisuus, tilanneherkkyys, suhde muihin ammattikuntiin sekä sitoutuminen lapsen voimaantumiseen vaikuttavien työmenetelmien käyttämiseen työssään.

Asiasanat: Perheväkivalta, lapsen osallisuus, toimijuus, empowerment, voimaantuminen

1 Johdanto	1
2 Käsitteet ja taustoitus	6
2.1 Osallisuus toimijuutena	6
2.2 Parisuhdeväkivalta sosiaalityön prosessin taustalla	9
2.3 Empowerment – tavoitteena voimaantuminen	13
3 Tutkimuksen toteuttaminen	16
3.1 Tutkimusasetelma	16
3.2 Empiirinen toteutus	18
3.3 Etiikka.....	23
4 Lapsi parisuhdeväkivallan varjossa	27
4.1 Lähtökohdat ja tiedon arviointi	27
4.2 Kohtaamiset prosessissa	38
4.3 Vanhempien asennoituminen	50
5 Pohdinta.....	58
Lähteet	63
Liitteet.....	66
Liite 1. Haastattelupyyntö.....	66

1 Johdanto

Viime vuosien aikana on siirrytty eteenpäin väkivaltaa kohdanneen perheen avun tarpeellisuudessa. Ennen, ja osittain yhäkin, vallitsee ajatus siitä, että avuntarvitsija on se, kehen väkivalta on suoranaisesti kohdistunut. Vuosituhannen vaihteessa länsimaiden lainsäädännöt ovat kuitenkin ottaneet askeleen eteenpäin, etenkin Ruotsissa on määritelly lapsen asema vanhempien välisen väkivallan tilanteissa uudelleen, jonka myötä myös lapsi nähdään myös väkivallan uhrina (Eriksson 2011, 165). Huhtalo & Kuhanen & Pyykkö (2003) tiivistävät hyvin ”ratkaisevaa ei ole se, kehen väkivalta kodissa kohdistuu. Väkivallan läheisyys kotona tuottaa aina harmia”. Lainausta kuvaa mielestäni hyvin sitä, että myös lapset ovat perheessä avun ja tuen tarpeessa olevia.

Yleismaailmallinen ajatusmaailman muutos siitä, että lastensuojelussa väkivaltaperheen kanssa työskenneltäessä taustalla olisi ajatus tukevasta ja voimaannuttavasta työskentelestä ennemmin kuin valvovasta ja ikään kuin ylhäältä alaspäin ohjautuvana etäällä olevasta neuvojen antamisesta, on ohjannut nykyistä lastensuojelun sosiaalityötä näkemään myös lapsen uhrina ja tätä myötä arvokkaan tiedon omaajana (Eriksson 2011, 169, 173-174, 179).

Lapsi on oman elämänsä ja kokemuksensa asiantuntija, jolloin lapsen kokemus lastensuojelussa on tärkeää. Maria Eriksson (mm. 2008, 2009) tuo hyvin vahvasti esille lapsen asiantuntijuuden ja sen, että lapselta saama tieto tilanteesta sekä lapsen kokemuksesta, on ensiarvoisen tärkeää. Lapsen kokemuksen tieto ja lapsen ymmärtäminen asiantuntijana ovat tärkeitä sosiaalityölle, ja etenkin lastensuojelun sosiaalityölle, jonka perimmäisenä tehtävänä on nimensä mukaisesti suojella lasta ympärillä tapahtuvalta pahalta.

Lastensuojelun perimmäisenä tarkoituksena on suojella lasta, ja etenkin väkivaltaa kohdanneen perheen sisällä suojella myös lasta, joka on tilanteen uhri sivustaseuraajana. Kehitys lapsen aseman korostamisessa työskentelyssä on hidasta mutta kehitys on kuitenkin menossa oikeaan suuntaan. Muutos lapsesta näkymättömänä ja äänettömänä uhrina lain määrittämään ja tunnustamaan uhriin on se, johon sosiaalityön lastensuojelutyöllään pyrkii. Sosiaalityö pyrkii voimaannuttamaan ja valtauttamaan lasta, ja korosta-

maan hänen asemaansa yhtä korkealle uhrina kuin suoranaista väkivaltaa kokenutkin uhri, joka saa väkivaltatyöskentelyssä yleensä päähuomion.

Lapsen osaaminen, kykeneminen, ikä ja kehitystaso ovat asioita, jotka vaikuttavat lapsen osallisuuteen missä tahansa sosiaalityön työskentelyssä. Ajatus siitä, että lapsi ei näiden asioiden varjolla ole tarpeeksi kykenevä osallistumaan päätöksentekoon (Eriksson 2009, 430) on lapsen voimaantumisen ja osallisuuden kannalta pahin mahdollinen oletus. Esimerkiksi turvakodit järjestävät omia kokemuspajojaan ja miestyötä niin uhrina oleville naisille ja miehille kuin myös tekijöille, harvoin kuitenkaan kohtaa mihinkään lapsityöhön samaisessa merkityksessä. Totta on, että lapsia ei voida kohdata samalla tavalla kuin aikuisia, eikä niin ole sanan varsinaisessa merkityksessä tarkoitukseen, vaan tarkoituksena on kohdata lapsi samantasoisena uhrina kuin toinen vanhempi.

Urbaani ajatus siitä, että lasta ei tarvitsisi tavata erikseen, tai lapsi ei tarvitsisi omaa työskentelyään, on osasyynä siihen miksi lapsen asema tuntuu olevan hyvin hataralla pohjalla väkivallan parissa työskenneltäessä. Usein kuulee sanottavan, että lapsi on vielä niin pieni eikä ymmärrä mitä on tapahtunut, jolloin asia ei häntä satuta. On kuitenkin muistettava, että myös lapsi on kokeva ja elävä ihminen, hän vain kokee asiat eri tavalla kuin vanhempi. Viimeistään nyt 2000 –luvulla on tärkeää nostaa asiat totuudenmukaisesti esille ja alkaa painottaa myös lapsen tärkeyttä. Lapset ovat meidän tulevaisuutemme.

Kandidaatin tutkielmassani tutkin lapsen osallisuutta ja sen muodostumista yleisellä tasolla. Huomasin, että osallisuus, etenkin aktiivinen osallistuminen, ei ole yksiselitteinen juttu vaan osittain ehkä jopa näkymätöntä toimintaa, jota ei ensimmäisenä ajattelisi osallisuudeksi. Piirustukset tapaamishuoneiden seinillä tai leikkihetket lapsen kanssa eivät suoraan huuda osallisuuden nimeä vaan ovat enemmänkin piilo-osallistamista, jossa lasta lähestytään lapsen edellyttämällä tavalla eikä stereotyyppisesti vain istuteta lasta penkkiin ja pyydetä kertomaan kantansa asioista. Osallisuutta voi pitää itsestään selvänä ja helppona toteuttaa mutta se vaatii paljon sosiaalityöntekijältä paljon. Halusin laajentaa tutkimustani ja etsiä niitä merkityksiä ja taustoja mitä osallisuuden taustalla on, mikä sen mahdollistaa tai jopa estää.

Idean aiheeseen sain suorittaessani lastensuojelun avohuollossa 10 viikon käytännön-opetus –jakson keväällä 2013. Vasta harjoittelun loppuvaiheilla aloin miettiä kokemaani ja oppimaani, josta huomasin itseäni eniten kiinnostavan lapsen aseman ja osallisuuden. Käytännönjaksollani tapahtui monia perheväkivaltatilanteita, joissa lapsi oli ollut läsnä. Olin silloin opiskellut sosiaalityötä noin 4 vuotta, ja koin, ettei lapsen ääni tullut niin kuuluviin kuin yleensä kirjoissa asiasta puhutaan. Lapsen asioista puhuttiin muiden ammattikuntien edustajien kanssa, muun muassa turvakodin ohjaajat ja perheneuvola, mutta lasta tavattiin harvoin ja hyvin vähän henkilökohtaisesti. Lapsen oma tila tapauksissa tuntui olevan hataralla pohjalla, josta sain kipinän tutkia myöhemmin lapsen osallisuuden rakentumista juuri perheväkivaltatilanteissa, joissa väkivalta on konkreettisesti tapahtunut vain vanhempien välillä.

Toki on huomioitava myös tässä kohdassa, että aikani lastensuojelun käytäntöä näkemässä oli hyvin lyhyt aika esimerkiksi sanomaan ja saamaan todellista kuvaa siitä miten lapsia nähdään ja kohdataan. Tein käytännönjaksollani myös muutaman päivän alkuarvioinnin sosiaalityöntekijöiden kanssa, joka koskettaa mielestäni enemmän juuri tätä tutkimukseni keskiössä olevaa vaihetta. Sain työskennellä toisen sosiaalityöntekijän työparina tapauksessa, jossa toinen vanhempi ilmoitti, että lapsien ollessa isän luona näkevät pienemmät lapset isän mahdollisesti kurittavan aikuisuuden kynnyksellä olevaa isompaa sisarusta. Kyseessä oli tilanteen alkuarviointi, jolloin tapasimme parini kanssa ensin ilmoittaja-vanhemman, otimme yhteyttä toisella paikkakunnalla asuvaan isään puhelimitse sekä tämän jälkeen tapasimme myös lapset.

Lapsien tapaaminen oli yksi tilanne, joka sai minut kiinnostumaan lapsen osallisuudesta väkivaltatilanteissa. Lapset tavattiin niin kuin kuuluu mutta lapset tavattiin yhdessä äidin kanssa. Lapsia ei tavattu erikseen tai ilman toista vanhempaa. Tutkimukseni kannalta nämä on juuri ne kriittiset pisteet lapsen osallisuudessa; missä, miten ja milloin lasta tavataan. Haluan siis tutkia ja pohtia tarkemmin syitä siihen, miksi lapsen kohtaaminen ja osallisuuden rakentaminen voi olla haaste, tai mitä kohtaamisissa oikeasti tapahtuu. Mitkä ovat ne konkreettiset toimet, joilla lasta voidaan osallistaa ja lapsi otetaan mukaan aktiivisena toimijana.

Teoreettisena viitekehyksenä tutkimuksessani on Empowerment –teoria eli voimaantuminen ja valtaantuminen. Tutkimukseni keskiössä ovat 7-12 -vuotiaat lapset mutta tulkmani lapsen osallisuuteen on sosiaalityöntekijästä käsin. Tutkimukseni tarkoituksena

on tutkia miten lapsen osallisuus rakentuu sosiaalityöstä käsin ja mitkä ovat ne sosiaalityöntekijän toimien taustalla vaikuttavat asiat.

Tutkimuksessani hahmottelen ensin tutkimuksen viitekehyksen määrittelemällä mitä osallisuudella ja aktiivisella toimijuudella itse asiassa tarkoitetaan. Tutkimukseni luonteen vuoksi myötä myös väkivallan määritelmä on häilyvä, joten seuraavaksi paneudun väkivaltaan ja pohdin millä väkivallan käsitteellä puhun tutkimuksessani ja toisaalta mikä väkivallan tarkempi määritelmä tutkimukseni keskiössä on. Teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelen myös mitä voimaantumisteoria tarkoittaa, ja miten se liittyy tutkimukseeni.

Teoreettisen viitekehyksen kautta käsittelen tutkimukseni metodologiaa ja eettisiä pisteitä. Metodologisena taustana tutkimuksessani on viitteitä fenomenologiasta ja sosiaalisesti konstruktionismista. Kummatkin pureutuvat siihen miten todellisuus rakentuu ja mitkä asiat todellisuuden rakentumisessa vaikuttavat. Toisin sanoen, kummatkin lähestyvät todellisuuden rakentumista vaihtuvista tulokulmista. Juuri niin kuin tarkoituksenaani on löytää ne nyanssit, jotka vaikuttavat sosiaalityöntekijän todellisen toiminnan taustalla, ja nyanssit, jotka vaikuttavat osallisuuden rakentumisen taustalla käytännön tasolla. Fenomenologia edellyttää hyvin perehtyvää alkutietämystä tutkittavasta aiheesta, mutta samaan aikaan myös painottaa, että tutkijan on kyettävä muokkaamaan alkuoletuksia tutkimuksessa saatavien tietojen mukaisesti (Judén-Tupakka 2008, 69-75; Metsämuuronen 2008, 19).

Tutkimukseni analyysiosio perustuu aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin, joten analyysini on hyvin vahvasti aineistolähtöinen. Aineistoa tukemassa käytän kuitenkin myös muita tutkimuksia ja julkaisuja koskien aihetta, sekä omaa tulkintaani ja näkemyksiäni. Olen jakanut analyysini kolmeen osaan niiden painoarvon mukaan osallisuuden rakentumisessa; Lähtökohta eli tiedon arviointiin, lapsen kohtaamiseen käytännönprosesseissa sekä vanhempien asennoitumiseen ja heidän vaikutukseensa lapsen osallisuuden rakentumisessa. Lähtökohta, eli se miten lapsen tieto nähdään ja miten lapseen suhtaudutaan väkivaltatyöskentelyssä, on osallisuuden rakentumisen pohja ja perusta. Nostan luvussa esille niitä asioita, jotka ovat lapsen osallisuuden rakentumisen ja sosiaalityöntekijän toiminnan taustalla, muun muassa lapsen ymmärtäminen uhriksi sekä lapsen näkeminen aktiivisena toimijana. Lähestyn aihetta ensin muiden tutkimusten kautta syventäen lapsen aseman tärkeyttä, jonka jälkeen analysoin tiiviisti aineistoani. Luvun

lähtökohta on kuitenkin aineistosta esille nousseet asiat, vaikka aloitankin luvun muiden tutkimusten kautta.

Kohtaamiset prosessissa –luvussa tarkastelen niitä käytännöntason toimia, joiden kautta lapsen osallisuutta rakennetaan tietoisesti ja tiedostamatta. Viimeisessä analyysiluvussa taas nostan esillä aineistossa hyvin usein esille nousseen kohdan; vanhemmat. Vanhemmilla on suuri vaikutus siihen miten sosiaalityöntekijän ja lapsen työskentely alkaa ja miten lapsi käyttäytyy sosiaalityöntekijän kohtaamisessa. Lapsi on osa perheyhteisöä, ja väkivallasta huolimatta vanhemmat ovat lapselle tärkeitä, joten työskentelyä lapsen kanssa ei voi olla ilman työskentelyä vanhempien kanssa.

Lopuksi pohdin tutkimaani ja teen kokonaisvaltaisia loppupäätelmiä lapsen osallisuuden rakentumisesta sosiaalityöstä käsin. Loppupäätelmissä nostan esille niitä asioita, joita sosiaalityöntekijältä vaaditaan ja jotka perimmäisenä vaikuttavat niin sosiaalityöntekijän työskentelyn kuin lapsen osallisuuden rakentumisenkin taustalla. Loppupäätelmissä nostan esille myös mahdolliset jatkotutkimuskysymykset, joita tutkimus herätti minussa.

2 Käsitteet ja taustoitus

2.1 Osallisuus toimijuutena

Lähestyn tutkimusaiheittani kolmen pääkäsitteen kautta. Teoreettisesti tärkeimpiä käsitteitä tutkimuksessani ovat lapsen toimijuus eli osallisuus, parisuhdeväkivalta sosiaalityön prosessin taustalla sekä empowerment teoria.

Lapsen aktiivisen toimijuuden rakentaminen sosiaalityössä on tärkeää, sillä väkivallalla, siitä johtuvalla peittelyllä ja epätietoisuudella voi olla seurauksia muun muassa lapsen kehitykselle jatkossa. Kehitykselliset riskit voivat olla hyvinkin suuria ja haitallisia jos tilanteeseen ei myös lapsen osalta puututa tarpeeksi ajoissa ja intensiivisesti. Parisuhdeväkivallan seurauksena riski lapsen laiminlyönnille tai riskialttius lapsen kaltoinkohtelulle nousee. (Korhonen 2013; Eriksson 2011, 174-176.)

Tuija Korhonen (2013) nostaa esille, että lapsi ei välttämättä tarvitse omaa työskentelyä, vaan käsittelee asioita mahdollisesti vanhempiensa kanssa yhdessä. On kuitenkin osoitettava lastensuojelun sosiaalityöstä käsin lapselle tukea ja tilaa olla aktiivinen toimija hänen niin halutessaan. Sosiaalityön kannalta olennaista on varmistaa, että lapsen kanssa työtetään asioita ja hänelle annetaan aikaa ja tilaa puhua asioista omalähtöisesti (Eriksson 2009, 433). On huomioitava myös lapsen kehityksellinen taso ja suhteutettava osallisuuden tasoja tähän; tärkeää on luoda yhteinen kieli työntekijän ja lapsen välille, olkoon se sitten vaikka piirtämisen kautta kommunikointia, tärkeintä on kuitenkin laskeutua lapsen tasolle (Eriksson & Näsman 2012, 65, 69).

Inkeri Eskonen (2005, 24) nostaa esille lapsen näkymättömyyden väkivalta tilanteiden kanssa työskenneltäessä johtuvan siitä, että tosiasiasa lastensuojelussa tehtävä suoranainen työ yhdessä lapsen kanssa on vielä 2000 –luvullakin hyvin vähäistä. Maria Eriksson (2009, 430-438; 2011, 180) on tuonut tutkimuksessaan esille, kuinka sosiaalityöntekijät luovat lapselle erilaisia paikkoja uhrina. Hän näkee, että lapsen kanssa työskennellessä sosiaalityöntekijä luo omalla työskentelyllään lapselle paikan työskentelyssä. Nämä paikat eroavat karkeasti toisistaan sen perusteella ymmärretäänkö lapsi uhrina, kuinka tiiviisti hänen kanssaan käydään väkivallan kokemusta läpi, millä tavoin lapsi otetaan mukaan työskentelyn etenemisessä ja millä tavoin lasta ylipäänsä kohdellaan

työskentelyn aikana. Tutkimukseni kannalta on olennaista juuri tämä tilanne; kuinka lapsen paikka rakennetaan ja *kuinka aktiivisena osapuolena myös lasta pidetään työs-kentelyssä sosiaalityön näkökulmasta, sekä mitkä asiat vaikuttavat sosiaalityöntekijän toiminnan taustalla lapsen paikan rakentumisessa.*

Lapsen asemaa ja sen rakentumista voi lähestyä monelta eri kantilta. Lapsen asemaa itse käsittelen pro gradu -tutkielmassani lapsen aktiivisena toimijuutena. Lapsen aktiivista toimijuutta voi puolestaan lähestyä osallisuus –käsitteen kautta. Osallisuus ei kuitenkaan ole aktiivista toimijuutta vaan ennen kaikkea lapselle mahdollisuuden antaminen myös jäädä sivuun eli olla aktiivisen toimijan sijaan passiivinen (esim. Shier 2001).

Lapsen osallisuutta voi hahmottaa muun muassa Erikssonin (2009, 431-432) ja Harry Shierin (2001, 110-115) kuvailemien osallisuuden portaiden kautta. Portaiden kautta pyritään hahmottamaan lapsen osallisuuden eri asteita eli sitä, mitä osallisuus heikoimmillaan ja vahvimmillaan voi olla, osallisuuden ja toimijuuden taustalla on kuitenkin aina tarkoitus voimaannuttaa ja valtauttaa lasta suhteessa hänen kokemukseensa (Eriksson & Näsman 2012, 66, 70). Alimpina osallisuuden tasoina Shier (mt.) pitää lapsen kuulemista ja tätä myötä myös mielipiteiden ilmaisun tukemista. Kolme viimeistä porrasta puolestaan liittyvät päätöksentekoon; lapsen näkökulmat on huomioitava päätöksiä tehdessä, lapsi on otettava osaksi tätä päätöksentekoa eli näin ollen myös jaettava hänen kanssaan valtaa ja vastuuta.

Mark Francis & Ray Lorenzo (2002, 159-163) lähestyvät osallisuuden määritelmää puolestaan seitsemän eri näkökulman kautta. Nämä näkökulmat ovat romanttinen (romantic), puolesta puhuminen (advocacy), tarpeet (needs), oppiminen (learning), oikeudet (rights), institutionaalinen (institutional) ja vastavuoroisuus (proactive). Näistä seitsemästä teemasta etenkin neljä koskettavat läheisesti oman tutkimukseni keskiössä olevien lasten aktiivista toimijuutta. Romanttinen näkökulman tarkoituksena on korostaa lapsen ajatusten ja kokemusten arvoa, eli antaa hänelle tilaa ja aikaa puhua vapautuneesti nähdystä tilanteesta. Tarpeiden korostamisen kautta taas pyritään varmistamaan lastensuojelun perimmäinen tarkoitus, eli ajattelu, jonka ytimessä ovat juurikin ne haavoittuvaisen lapsen tarpeet. Tämä näkökulma korostaa myös lapsen kasvuympäristön merkitystä ja tarkoituksena on tuottaa tietoja juuri niistä tekijöistä, jotka lapsen kehitykseen voivat vaikuttaa. Tutkimukseni kannalta olennaista on siis, se että väkivalta on tapahtu-

nut lapsen kotiympäristössä, eli siinä tärkeimmässä ja haavoittuvaisimmassa ympäristössä lapselle.

Oikeus –näkökulman kautta taas perustellaan YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta, joka näkee lapset tasavertaisina toimijoina aikuisten rinnalla, eli yhtä haavoittuvaisina ja kokevinä olentoina kuin kuka tahansa muukin ihminen eli samalla tavalla kuin fyysisesti väkivallan uhrina oleva vanhempi. Myös vastavuoroinen näkökulma on hyvin suuressa roolissa lapsen toimijuudessa tutkimukseni kannalta olennaisissa tilanteissa. Vastavuoroinen näkökulma korostaa nimensä mukaisesti vastavuoroista kommunikaatiota, jossa kommunikaatio on yksi lapsen tärkeimmistä voimavaroista. (Shier 2001, 162-163.) Väkivallan näkeminen ja kokeminen voivat kuitenkin vaurioittaa lapsen sosiaalisia taitoja, jolloin osallisuus ja aktiivinen toimijuus voivat olla lapsen näkökulmasta hankalasti toteutettavissa, vaikka lapsi pääsääntöisesti nähdäänkin aktiivisina toimijoina, joiden oletetaan tuovan äänensä kuuluville ja ottavan osaa koko prosessiin. Lapsen asema ja toimijuus voi jäädä kuitenkin perheen aikuisjäsenten oikeuksien turvaamisen taakse lapsen puutteellisten sosiaalisten taitojen vuoksi (Hurtig 2003, 173).

Lapsen asema ja oikeus osallisuuteen turvataan lastensuojelun käytännössä useiden eri lakipykälien kautta, esimerkiksi YK:n ihmisoikeussopimusten järjestelmässä, Suomen lastensuojelulaissa sekä sosiaalihuollon asiakaslaissa. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989; Lastensuojelulaki 13.4.2007/417; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.) Lait velvoittavat ottamaan lapsen osaksi perheen kanssa työskentelyä iästä huolimatta, vaikka laki painottaakin erityisesti yli 12-vuotiaiden lasten osallisuuden tärkeyttä. Lapsen oikeus osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen tulisi kuitenkin taata iästä huolimatta tilanteissa, jotka ovat näin vakavia kuin parisuhdeväkivallan näkeminen omassa kasvuympäristössään. Lapsen äänen kuuluminen voi olla hyvin heikko häntä itseäänkin koskevien asioiden käsittelyssä, jopa niissä tilanteissa ja tapauksissa, joissa perimmäisenä ideana on lapsen elämän jäsentäminen ja kohentaminen.

Tutkimukseni kannalta on olennaista myös tarkastella niitä asioita taustalla, joiden vuoksi lapsen kuulemisesta ja osallistamisesta poiketaan. Lain mukaisesti lapsen kuulemista voidaan siis poiketa, jos se on ilmeisen tarpeetonta tai jos se vaarantaa lapsen terveyden ja kehityksen (Tigerstedt-Tähtelä 2000, 52). Eli milloin on relevanttia tarjota

lapselle aktiivista toimijuutta ilman, että se vaarantaa lasta? Mitkä asiat taustalla vaikuttavat? Tässä tilanteessa lapsen sosiaalityöntekijän harkintakyky on tärkeässä roolissa.

Lapsen aktiivinen osallisuus, eli valinta siitä, että haluaa ja saa olla mukana itseään koskevien asioiden prosesseissa, on mielestäni juurikin sitä aktiivista toimijuutta. Aktiivinen toimijuus on lapsen näkemistä toimivana, kokevana ja aktiivisena subjektina, joka ei ole sinällään sosiaalityön toiminnan objekti vaan aktiivinen subjekti aikuisen asiakkaan tavoin.

2.2 Parisuhdeväkivalta sosiaalityön prosessin taustalla

Väkivallalla on useita muotoja ja määrittelyjä. Määrittelyt ovat kontekstuaalisia ja kertovat yleensä väkivaltatilanteesta itsestään, eli tekijästä ja uhrista jotain. Väkivallasta puhuttaessa tarkoitetaan yleensä yleisesti ottaen vain henkistä ja fyysistä väkivaltaa, mutta aika ajoin on tärkeää määritellä tarkemmin millaisesta väkivaltatilanteesta on kysymys. Perheväkivalta ja parisuhdeväkivalta ovat esimerkiksi tutkimukseni kannalta keskeisiä käsitteitä, sillä ne kertovat väkivallan tapahtuvan kotona. Tutkimukseni aiheen takia haluan spesifioida väkivallan tarkoittamaan eritoten parisuhdeväkivaltana puhuttua ja määriteltyä väkivaltaa.

Väkivalta on tutkimukseni keskiössä olevan sosiaalityön työskentelyn taustalla. Tarkemmin sanottuna keskityn parisuhdeväkivaltaan, joka tapahtuu perheen vanhempien välillä, lasten läsnä ollessa. Ojuri (2006, 16-17) liittää parisuhdeväkivallan tiiviiksi osaksi lähisuhde- ja perheväkivaltaa mutta sellaisenaan tämä käsite on hyvin laaja ja pitää sisällään monimuotoista väkivaltaa. Lähisuhde- ja perheväkivallalle ominaista on kuitenkin, että sen esiintymispaikkana on yleisemmin koti. Lähisuhde- ja perheväkivalta pitää sisällään koko perheen sisäisen väkivallan, ja sen kautta voi myös liittää lapsen uhrina olemisen osaksi perheessä tapahtuvaa väkivaltaa. Joissain lähteissä parisuhdeväkivalta kuitenkin määritellään omaksi väkivallan alueekseen, ja sitä kuvataan yleensä aikuisten väliseksi tilanteeksi (Paavilainen & Pösö 2003, 19).

Väkivalta on toimintaa, jossa toinen osapuoli on tekijä ja toinen uhri. Useissa perheväkivaltaa käsittelevissä tutkimuksissa pidettiin valta-asetelmana sitä, että naiset ovat miehiä useammin uhreja, mutta samalla painotettiin myös, että viime vuosien aikana

naisen asema tekijänä on alkanut yleistyä (mm. Heiskanen & Piispa 1998; Eriksson 2011, 68; Eriksson 2012, 174; Tuominen 2005, 32). Raija Lindqvist (2009, 113, 115-116) tuo perheväkivaltaa koskevassa tutkimuksessaan esille, että haastattelemansa sosiaalityöntekijät erottivat ja näkivät parisuhdeväkivallan enemmän miesten tekemiksi tilanteiksi. Myös Eskonen (2005) jakaa parisuhdeväkivallan hyvin sukupuolittuneisesti, ja tuo esille, että miehet koetaan usein tekijöiksi ja naiset puolestaan uhreiksi.

Parisuhdeväkivaltaan sisältyvät väkivallan muotoina muun muassa fyysinen, henkinen, taloudellinen ja seksuaalinen väkivalta. Fyysisesti väkivallaksi nimitetään toista vahingoittavaa toimintaa, jota ovat yleensä potkiminen, lyöminen sekä kuristaminen, ja sen tarkoituksena on tuottaa vastapuolelle vahinkoa, eli uhri on yleensä tilanteessa alakynnessä ja avuton. Fyysistä väkivaltaa seuraa yleensä myös henkinen osuus - henkistä väkivaltaa on esimerkiksi fyysisellä väkivallalla uhkaaminen, tai vastapuolen kiristäminen. Fyysinen väkivalta voi jättää uhriinsa pysyvät jäljet pelon ja vihan muodossa sekä alentuneessa itsetunnossa. Nämä oireet pelon ja ennustamattomuuden lisäksi kertovat lapsen kokemasta henkisestä väkivallasta. (Paavilainen & Pösö 2003, 14, 18; Ojuri 2006, 17-18.) Tutkimukseni keskiössä on etenkin fyysisesti näkyvä ja kuuluva väkivalta.

Fyysinen väkivalta on toisen ihmisen vahingoittamista konkreettisesti ja näkyvästi. Fyysisen väkivalta on vakavin väkivallan muodoista, sillä sen kautta uhataan uhrin henkeä konkreettisesti. Fyysinen väkivalta voi alkaa pienistä kosketuksista harvakseltaan, kasvaneen ajan mittaan tiheään tapahtuvaksi rajuksi väkivallan teoiksi. Henkinen väkivalta alkaa usein huomaamattomasti piikittelystä uhkailuksi, syyttelyksi, valehteluksi ja manipuloinniksi. Henkinen väkivalta on sanallista alistamista, jossa toista osapuolta väheksytään ja tätä kautta hallitaan henkisellä tasolla. Henkinen väkivalta voi olla esimerkiksi uhrin sosiaalisten suhteiden kontrollointia, jossa tekijä mahdollisesti tarkkailee ja rajoittaa uhrin sosiaalisia suhteita ilman näkyvää fyysistä tai henkistä väkivaltaa. Tekijän motiivina sosiaalisten suhteiden rajoittamisessa voi toimia muun muassa se, ettei uhri kertoisi kokemastaan väkivallasta perheen ulkopuolisille. Henkisen väkivallan seuraukset voivat olla vakavat väkivallan tuoman mahdollisen masentuneisuuden, ahdistuneisuuden ja kasvaneen itsemurhariskin vuoksi. Henkinen väkivalta aiheuttaa uhrilleen psyykkisiä oireita, jotka uhri voi kokea jopa yhtä pahana kuin konkreettisen panttivankina olemisen. (Nyqvist 2001, 16-17; 90-92; 96-97.)

Taloudellinen väkivalta ulottuu uhrin taloudelliseen tilanteeseen sekaantumisenä. Taloudellisessa väkivallassa tekijä voi kiristää uhria rahallisesti, voi käyttää uhria taloudellisesti hyväkseen vaivihkaa tai puoliso voi jopa hyvin näkyvästi rajoittaa uhrin rahankäyttöä ja muita taloudellisia menoja. Tekijä voi taloudellisen väkivallan kautta esimerkiksi kiristää uhriaan tekijän omien velkojen maksamiseen. Seksuaalinen väkivalta on puolestaan uhrin seksuaalisen koskemattomuuden loukkaamista vastoin uhrin tahtoa. Seksuaaliseen väkivaltaan sisältyvät muun muassa raiskaukset ja muut jopa aggressiiviset seksuaaliset teot, kuin myös henkinen puoli, jossa tekijä voi verbaalisuudellaan loukata uhrin seksuaalisuutta. Muun muassa uhrin kropsen arvostelu tai vertaaminen ja tätä myötä väheksyminen ovat yksi seksuaalisen väkivallan muoto. Seksuaaliseen väkivaltaan sisältyy siis itsessään niin fyysinen kuin henkinenkin väkivalta. (Nyqvist 2001, 17; 94-95.)

Väkivaltaan liitetään osaksi myös osapuolten väliset valta-asetelmat. Johanna Hurtig (2013, 54) viittaa vallankäytön asemaan väkivallassa, sillä hän näkee väkivallan olevan väärinymmärrettyä valtaa, jonka seurauksena tekijä voi fyysisesti tai henkisesti kaventaa uhrin vallankäyttöä entisestään, säilyttäen perheessä vallan tunteen itsellään. Tunne vallan hallinnasta tuo tekijälle usein nautintoa ja saa tekijän myös toistamaan tekonsa tämän vuoksi. Myös Tuija Virkki (2007, 222, 228) viittaa artikkelissaan, että usein parisuhdeväkivalta nähdään tilana, jossa tekijä käyttää valtaansa ja kontrolliaan uhria kohtaan. Maria Eriksson (2008, 102-103) ottaa puolestaan esille vallankäytön suhteellisuuden perheen kesken. Hänen tutkimuksensa mukaan tekijä voi käyttää valtaansa uhria kohtaan, mutta olla kuitenkin lasta kohtaan täysin erilainen persoona.

Perheväkivalta omana käsitteenään on usein laajemmin ymmärretty kuin parisuhdeväkivalta. Parisuhdeväkivalta nähdään ja ymmärretään usein fyysisenä ja henkisenä väkivaltana, kun taas perheväkivalta synnyttää moninaisempia väkivallan mielikuvia. Perheväkivallassa huomio laajentuu myös näiden näkyvämpien väkivallanmuotojen taakse, väkivalta käsitteenä nimittäin kattaa myös esimerkiksi taloudellisen väkivallan sekä seksuaalisen väkivallan.

Perheväkivallan, johon myös parisuhdeväkivalta käsitteenä kuuluu, esiintymispaikkana pidetään yleensä kotia, joka on oman tutkimukseni valossa lapselle se tärkein kasvuympäristö. Lapsi mieltää kodin turvapaikakseen, jossa perhesuhteet ovat kiintymyksen, turvan, luottamuksen ja rakkauden esiintymiä. Kodin pitäisi olla paikka, jossa lapsi saa

pohjan ja ponnistuslaudan hyvälle ja turvalliselle elämälleen. Kodin pitäisi olla paikka, jossa lapsi saa opin itsearvostukseen, itseluottamukseen sekä turvallisuuden tunteeseen. (Eriksson 2008, 101). Kotona kokema väkivalta saa lapsen kuitenkin näkemään kodin jatkossa ikään kuin väkivallan silmin, lapsen voimakas kokemus vallan tuomasta ilmapiiiristä värittää lapsen kokemusta kodista paikka, jonka tulisi olla lapselle tärkein paikka (Hurtig 2013, 181).

Johanna Hurtigin tutkimuksen (2013, 180) mukaan kotiin sijoittuva väkivalta koetaan yleisesti ottaen haavoittavimpana ja uhkaavimpana sen tuoman pelon ja suojaamattomuuden vuoksi. Kodin sisällä tapahtunut väkivalta on usein piiloteltua ja salattua siihen liittyvien syyllisyyden ja häpeän tunteiden pelossa. Tabun kaltainen asian käsittelemättömyys kaventaa lapsen mahdollisuuksia käsitellä kokemaansa asiaa ja tätä kautta kehittää strategioita selvittää tästä tilanteesta. Perheväkivallan seurauksia peittelevät uhrin lisäksi myös asiasta tietoiset tai väkivaltaa nähneet lapset, joita tieto perheen sisällä tapahtuvasta väkivallasta asettaa lapsen epävarmaan asemaan. (Paavilainen & Pösö 2003, 18; Espoon kaupunki 2013; Eriksson 2009, 430; Eriksson & Näsman 2012, 64.)

Väkivalta ylipäänsä, varsinkin perheessä tapahtuva väkivalta, on hyvin vaiettu asia nyky-yhteiskunnassa. Väkivaltaa pidetään tabuna, eikä haluta kenenkään ulkopuolisen tietävän asiasta. Väkivaltaa pidetään vaiettuna salaisuutena, mikä voi johtaa siihen, ettei uhri uskalla hakea apua tai puhua kenellekään. Koska väkivalta on tabu, on se jo itsessään yksi väkivaltaan johtava syy. Tekijä voi henkisen väkivallan kautta sosiaalisesti eristää uhrin hänen läheisistä sosiaalisista suhteistaan, tai määrätä uhrin puhumaan asioista ulkopuolisille tietyllä tavalla, jotta väkivallan salaisuus säilyisi perheen sisällä. Väkivaltaa hävetään ja pidetään heikkouden merkinä minkä vuoksi uhri ei välttämättä ilman henkistä väkivaltaakaan uskalla aiheesta puhua tai tuoda esille. (Nyqvist 2001, 95.)

Jaotellessa väkivaltaa spesifimpiin osiin, tarkoitetaan parisuhdeväkivallalla kahden ihmisen välistä väkivaltaa, joka ei kohdistu parisuhteen ulkopuolisiin henkilöihin. Parisuhde väkivalta kotona tapahtuvana on kuitenkin läheistä myös lapselle, jolloin parisuhdeväkivalta altistaa myös lapsen väkivallan seurauksille, mutta väkivalta ei konkreettisesti kohdistu lapseen. Parisuhdeväkivalta on sukupuolineutraalikäsitys, joka ei määrittele tarkemmin tekijän ja uhrin sukupuolta. Useimmiten tekijänä on kuitenkin mies ja uhrina nainen, mutta parisuhdeväkivallan käsite ottaa huomioon myös yhteis-

kunnassamme vähemmän puhutun roolijaon, naisen tekijänä ja miehen uhrina. Parisuhdeväkivalta käsitteenä rajaa väkivallan roolijaon vanhempiin, eikä huomioi samalla tavalla käsitte muodossa lapsen roolia kuin perheväkivalta. Parisuhdeväkivallassa lasketaan kuitenkin myös mahdolliset lapset välillisesti uhreiksi. (Nygqvist 2001, 13-17; Heiskanen & Piispa 1998, 5). Tutkimuksessani ei ole relevanttia tekijän ja uhrin sukupuolijakautuneisuus, joten sen tarkemmin en käsittele sukupuolittuneisuutta lapsen osallisuuden rakentumisen taustalla.

Parisuhdeväkivalta ei myöskään välttämättä sijoitu lapsen kotiin, vaan on kahden aikuisen ihmisen välistä väkivaltaa, kun taas parisuhde- ja perheväkivalta on väkivaltaa, joka tapahtuu lapsen vanhempien välillä ja tapahtuu pääasiallisesti kotona, eli lapsen elinympäristössä. On kuitenkin hyvin epäselvää kantaa mukana näin montaa eri väkivallan käsitettä, joten puhun tutkimuksessani perheväkivallasta sen vuoksi, että se huomioi käsitteenään myös lapsen uhrin aseman vaikka väkivalta ei suoranaisesti lapseen ole kohdistunutkaan.

Omassa tutkimuksessani en rajaa tilanteita sukupuolittuneisuuden mukaan. Yleisesti ottaen väkivallan uhreiksi mielletään ne, jotka ovat konkreettisesti ja fyysisesti joutuneet väkivallan kohteiksi. Lähisuhde- ja perheväkivallan uhri ei välttämättä ole vain se, joka on joutunut fyysisen väkivallan kohteeksi. Tutkimuskirjallisuudessa nostetaan samalle viivalle myös tilanteen kokemisen myötä henkistä väkivaltaa kärsivät sivustaseuraajat ja -kokeneet, kuten perheen lapset. (Paavilainen & Pösö 2003, 13-14.) Tutkimukseeni liittyen lapsen uhriuden määritelmä on hyvin tärkeä. Vanhempien välistä väkivaltaa nähnyt pienikin lapsi on uhri, joten myös hänelle tulisi tarjota monipuolista tukea ja apua kokemansa vuoksi samalla tavalla kuin apua tarjotaan ja annetaan myös vanhemmille eli ensisijaiselle uhrille ja tekijälle.

2.3 Empowerment – tavoitteena voimaantuminen

Väkivaltaa nähneet lapset tarvitsevat voimaantumista ja tukea, sillä he ovat väkivallan nähneinä, kuulleina tai ylipäänsä kokeneina ja aistineina myös uhreja. Väkivaltaa nähneet lapset voivat kokea tilanteen vuoksi turvattomuutta, sillä heiltä puuttuu osittain tilanteen hallinnan tunne (Honkatukia 2000, 162), joten sosiaalityön rooli lapsen kanssa työskenneltäessä korostuu. Sosiaalityön saralla asiakkaan ja työntekijän väliseen vuoro-

vaikutukseen keskittyvät teorit ovat tärkeitä, sillä auttamisen, voimaannuttamisen ja tukemisen takana on aina vuorovaikutus ja sen toimivuus. Lapsen elämän eheyttämisen, lapsen tukemisen ja vakauttamisen taustalla on ajatus empowerment teoriasta eli asiakkaan voimaantumisen, voimaannuttamisen ja valtauttamisen.

Tutkimuksessani keskeisenä teoriana on empowerment teoria. Empowerment –teoria on käytännön tasolla ratkaisujen ja voimavarojen löytämistä asiakkaasta itsestään käsin. Empowerment sisältää myös asianajon (*advocacy*) eli aselman, jossa sosiaalityöntekijä toimii asiakassuhteessa ikään kuin ohjaajana, ja vallan lisäämisen apuna asiakkaan oikeuksien turvaamisessa (Lindqvist 2009, 45). Empowerment teorian taustalla on yksilötasolla elämänhallinnan ja vahvuuksien tukeminen sekä elämänlaadun parantaminen kokonaisvaltaisesti. Väkivallan uhrien elämänhallinta voi olla järkähtänyt uhriuden myötä, jolloin sosiaalityön suunnalta tuleva tuki ja kumppanuus ovat tärkeässä asemassa kun puhutaan lapsen osalta heikenneestä hallinnan tunteesta. (Hokkanen 2009, 318-320.)

Empowerment teoria on sosiaalityössä intervention tapa, jossa keskeistä on osallistava sosiaalityö käytännön tasolla. Sen voi suomentaa monella eri tavalla, riippuen näkökulmasta; valtautuminen, voimaantuminen, valtauttaminen, voimaannuttaminen. Voimaantuminen ja tätä kautta valtautuminen, on voimantunne ja kontrollin tunne suhteessa omaan elämään ja oman elämän kehittymiseen. Valtautumisessa on kyse yksilön itsemäärittelyyn liittyvästä tapahtumasta suhteessa asiakkaan toimintaympäristöön. (Juhila 2006, 120; Siitonen 1999, 87-89; Eskonen 2005, 44-45.) Tutkimukseni valossa merkityksellistä on siis lapsen tunne kontrollista ja omasta identiteetistään, ja sen vahvistamisesta, tärkeimmässä ympäristössään, eli kotona, jossa hän on väkivallan näkemisen vuoksi menettänyt osan kontrollin tunteesta ja saanut tilalle varautuneisuuden ja pelon tunteet. Valtautuminen ja voimaantuminen ovat tärkeitä tilanteissa, joissa lapsi ei välttämättä puhu väkivallan kokemuksestaan kokonaisuudessaan, vaan mahdollisesti lapsella ei ole sanoja kertoa kaikkea tapahtunutta, tai rohkeutta palata takaisin niihin kipeimpiin muistoihin, jolloin asian kokonaisvaltainen käsittely vaarantuu (Eskonen 2005, 46).

Tutkimukseni valossa empowerment näkyy myös vuorovaikutussuhteiden perusteissa, eli siinä mitkä arvot ovat asiakassuhteen taustalla. Empowerment -teorian tärkeimpiä ja keskeisimpiä käsitteitä ovat kunnioittaminen, luottamus, kuulumisen tunne, vaikuttamisen mahdollisuus sekä osallisuus (Siitonen 1999, 89). On tärkeää kunnioittaa jokaista

perheen jäsentä, synnyttää luottamusta ja antaa tunnetta siitä, että jokaisella yksilöllä on merkitystä. Vaikka konkreettinen parisuhdeväkivallan uhri on toinen vanhemmista, on myös tilanteen nähnyt lapsi tärkeässä roolissa kun asiaa käsitellään perheen parissa. Empowermentin näkökulmasta on tärkeää tarjota lapselle vaikuttamismahdollisuutta ja osallisuutta, sillä hänen eheyttämisensä on uhriuden vuoksi yhtä tärkeää kuin myös väkivaltaa kokeneen vanhemman eheyttäminen (Eriksson & Näsman 2012, 70). Tilanteen tuoma henkinen väkivalta lapsen osalta voi olla aivan yhtä haavoittavaa lapsen kehitystä ja tulevaisuutta ajatellen kuin vanhemman kokema fyysinen väkivaltakin. Tunne siitä, että lapsi voi taas vaikuttaa, osallistua ja pitää niin sanotusti lankoja omissa käsissään tuo lapselle voimaantumista kokemansa haavoittuvuuden jälkeen.

Voimaantumisen ulottuvuus ei riitä väkivaltakysymysten kohdalla vaan tarvitaan myös valtautumista. Voimaantuminen ja valtautuminen väkivallan kontekstissa työskennellessä asettuu jalustalle, sillä usein uhri, niin aikuinen, kuin asiaa todistanut lapsikin, kokee yhteiskunnan paineiden vuoksi häpeää, ja itsensä osasyylisiksi tapahtumiin. He voivat nähdä itsensä väkivallantekoon johtaneiden asioiden provosoijina tai etteivät ole pystyneet täyttämään tekijän odotuksia. Voimaantumisen, ja etenkin valtautumisen, nähdään korostuvan kun puhutaan emotionaalisesta valta-asetelmasta perheen sisällä. Valtautumisen kautta pyritään siihen, ettei uhri vain tyytyisi alistettuun asemaan ja miettimään oman käytöksensä seurauksia väkivaltaan johtaneissa tilanteissa. Empowerment- prosessin kautta pyritään parantamaan asiakkaan elämänhallintaa ja kontrollia, eli valtauttamaan asiakasta suhteessa omaan elämäänsä, antamaan hänelle uusia avaimia voimaantumisen säilyttämiseen. (Virkki 2007, 226-228; Eskonen 2005, 32-33; Lindqvist 2009, 44-45.)

Valtautumisen tarkoituksena on poistaa asiakkaan arkielämästä aktiivisen toimijuuden esteitä, ja tätä kautta tehdä hänestä aktiivinen toimija. Teoria näkee myös lapsissa aktiivisen toimijuuden kompetenssin, eli myös lapset ymmärretään kykeneväisenä puuttumaan omaan elinolosuhteisiinsa. Pienellä lapsella ei ole käytettävissä samanlaisia valtautumisen avaimia kuin aikuisella, joten sosiaalityöntekijän panos lapsen voimavarojen aktivoinnissa ja vahvistamisessa on korostunutta. (Lindqvist 2009, 45-47.)

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimusasetelma

Tutkimukseni tarkoituksena on jäsentää lapsen toimijuuden rakentumista ja rakentamista väkivaltaperheen kanssa työskenneltäessä. Haluan tuoda esille lapsen asemaan, eli siihen, milloin ja missä iässä lapsi on aktiivinen osapuoli, vaikuttavia asioita. Tavoitteen myös sen avaamista, millaisiin tekijöihin sosiaalityöntekijät kiinnittävät huomiota työskennellessään lapsen kanssa ja rakentavat hänelle paikkaa työskentelyssä. Tutkimukseni tarkoituksena on saada nostettua esille syitä, jotka lapsen aktiiviseen ja passiiviseen asemaan vaikuttavat. Myös se, mitkä syyt ja taustat ohjaavat sosiaalityöntekijää toimimaan lasten kanssa sillä tavalla kuin toimii.

Pro gradu –tutkielmani tutkimuskysymykset ovat

1. Lapsen osallisuuden rakentaminen sosiaalityössä väkivaltaperheen kanssa työskenneltäessä
2. Mikä on merkityksellistä lapsen paikan rakentumisessa?

Pro gradu –tutkimukseni kohdentuu sosiaalityöntekijän näkökulmaan ja tietoon. Tutkimuksessa painottuu sosiaalityöntekijän näkökulma ja tieto lapsen osallisuuden rakentumisesta ja rakentamisesta käytännöntyön kentällä. Tutkimukseni keskiössä ovat alakouluikäiset, eli 7-12vuotiaat lapset. Mitä nuorempia lapset tutkimuslähteissäni pystyn ovat, sen parempi, mutta tiedostan lapsen nuoren iän tuoman haasteen aktiivisessa toimijuudessa ja sen rakentamisessa. Keskiössä ovat lapset, jotka ovat kokeneet vanhempien välistä väkivaltaa mutta eivät ole itse olleet fyysisen väkivallan kohteena.

Omassa kasvuympäristössään läheisten ihmisten välistä väkivaltaa kokeneet voidaan luokitella myös väkivallan uhreiksi. Usein lapsen kokemus ja uhrius nähdään väkivallan fyysisen uhrin kautta, tai lapsen asema väkivallan todistajana liitetään osaksi jotain suurempaa kontekstia, eikä nähdä lapsen kokemusta yksilöllisenä ongelmana. Väkivallan uhrina olemisen ymmärretään usein niin, että lapsi on nähnyt tilanteen, ollen itse vieressä. Lapset eivät kuitenkaan ole vain väkivallan sivustaseuraajia, vaan myös heidän suhteensa on aktiivinen perheessä tapahtuvaan parisuhdeväkivaltaan. Lapsi määrittellään

kuitenkin uhriksi myös silloin kun lapsi on esimerkiksi viereisessä huoneessa, mutta kuulee ja aistii väkivallan vanhempien välillä. Kuuleminen, näkeminen ja aistiminen ovat kaikki kokemusta väkivallasta, jolloin heidän nähdään olevan myös osa väkivaltatilannetta, tavalla tai toisella. Väkivallan tuoman pelon, ennustamattomuuden, turvattomuuden, sekä hämmennyksen myötä lapsi ei jää tilanteen ulkopuolelle, vaan seuraukset voivat olla yhtä vakavia riippumatta siitä onko lapsi niin sanotusti näkymätön ja äänetön todistaja vai itse fyysisen väkivallan kokija. (Eriksson 2010a, 66, 75; Eriksson 2011, 167-169, 175-179; Eriksson 2012, 173; Oranen 2001, 48-49.)

Keskityn tutkimuksessani sosiaalityön näkökulmaan. Olen kiinnostunut siitä, millaista tukea sosiaalityö tarjoaa lapselle, ja sosiaalityön roolista lapsen osallisuuden rakentamisessa. Väkivaltatyö naisten ja lasten näkökulmasta painottuu hyvin paljon turvakotityöskentelyyn ja tätä kautta moniammatillisuuteen. Lastensuojelu on kuitenkin alkanut vakiinnuttaa paikkaansa perhelähtöisen ja lapsilähtöisen työskentelyn vuoksi tässä moniammatillisuuden verkostossa. Moniammatillinen verkostossa aktiivisina toimijoina ovat yleensä myös poliisi, mielenterveyspuolen kautta terapeutti tai psykologi sekä muut sosiaalihuollon palvelut. (Eriksson 2010a, 69; Eriksson 2010b, 106). Tutkimuksessani rajaan moniammatillisen näkökulman pois ja keskityn vain sosiaalityön lastensuojelun rooliin ja asemaan.

Tutkielmani kiinnittyy sosiaalityön tutkimuskeskusteluihin kahdesta suunnasta, toisaalta väkivaltatutkimuksen juonteeseen ja toisaalta lastensuojelun sosiaalityön keskusteluihin. Aikaisempiin tutkimuksiin oma pro gradu –tutkielmani linkittyy muun muassa Raija Lindqvistin (2009) ja Johanna Hurtigin (2003) väitöskirjoihin, jotka kummatkin leikkaavat omaa tutkimusaiheittani. Raija Lindqvist on kirjoittanut vuonna 2009 väitöskirjan ”Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä”, jossa hän keskittyy naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Lindqvistin tutkimuksen tarkoituksena on ollut tarkastella parisuhdeväkivallan kohtaamista harvaanasutuissa kunnissa, sekä tässä kontekstissa liittämään rajoitetut resurssit voimavaraistumiseen (empowerment) ja vallan eri käsitteisiin. Tutkimus kohdentuu parisuhdeväkivaltaan, sen uhriuteen sekä sen kohtaamiseen sosiaalityössä voimavaraistumisen ja eri työmuotojen kautta. Oma pro gradu –tutkimukseni valossa myös lapset ovat uhreja, joten Lindqvistin väitöskirja kytkeytyy tutkimukseeni todella kiinteästi, sillä kummassakin väkivallan uhrin kanssa käytettävien työtapojen taustalla on ajatus voimavaraistumisesta eli empowerment teoriasta.

Johanna Hurtigin väitöskirja vuodelta 2003 ”Lasta suojelemassa - etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä” liittyy puolestaan tutkimukseeni lastensuojelun sosiaalityön keskusteluiden kautta, ja ennen kaikkea lapsen paikan rakentumisen kautta. Hurtigin väitöskirjassa lapsen asemaa ei ole kohdistettu väkivalta-perheeseen vaan yleisesti lastensuojelun perhetyön asiakkuuteen, jolloin konteksti on hieman eri kuin minun tutkimuksessani. Hurtigin väitöskirja täsmentää tutkimuskysymykset kuitenkin hyvin samoihin lähtökohtiin kuin minäkin eli lapsen osallisuuteen ja voimaantumiseen.

Myös Maria Erikssonin (mm. 2008, 2009, 2010a, 2010b, 2011, 2012) lukuisat tutkimukset liittyen lapsen asemaan perheväkivaltatilanteissa, sekä Inkeri Eskosen (2005) tutkimus lasten kertomana on ohjannut työni tarkentumista ja tutkimusongelman hahmottelua juuri lastensuojelun suunnasta käsin. Nämä tutkimukset painottavat enemmän lapsen asemaa uhrina perheväkivaltatilanteessa ja etenkin lastensuojelun toiminnassa. Vuosituhannen vaihteessa (1997-2001) Suomessa Ensi- ja turvakotien liitto teki Lapsen aika -nimisen projektin, jonka keskiössä olivat juuri perheväkivaltaa todistaneet lapset. Projekti nosti jalustalle lapsen aseman perheväkivallan todistajina, ja tämän myötä tarkoituksena oli kehittää lasten kanssa tehtävää työtä. Projekti nostaa pinnalle yleisiä oletuksia siitä, että pienet lapset eivät tiedä vanhempien välisestä väkivallasta, tai eivät ymmärrä ja muista sitä myöhemmin, jolloin heidän myös oletetaan pärjäävän ilman erityistä apua (Oranen 2001, 44-48).

3.2 Empiirinen toteutus

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus, jossa aineisto on kerätty avoimella haastattelulla ja sitä on analysoitu aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä teemoittelemalla. Metodologisena taustana minulla on osittain fenomenologiaa ja sosiaalista konstruktionismia, jotka koin lähimmäksi ajatellen omaa tutkimustani ja sen tarkoituksperiä.

Valinta kvalitatiivisesta tutkimuksesta oli selvä alusta asti, sillä tutkia nimenomaan sosiaalityöntekijän kokemuksia ja hänen toimintaansa työkentällä. Etsin niitä toimintatapoja, joita hän toteuttaa kentällä sekä myös toimintaan johtavia syitä ja taustoja. Tutkimukseni taustalla vaikuttavat useat metodit. Fenomenologia on yhtenä metodina taustalla, ja sen myötä myös hermeneutiikka. Lyhyesti kuvattuna fenomenologia on yksi filo-

sofian suuntauksista, jonka keskipisteenä ovat ilmiöt ja niiden ymmärtäminen ja tulkitseminen (Metsämuuronen 2008, 18).

Hermeneutiikan taustalla on ajatus olemassa olevien ilmiöiden merkitysten etsiminen ja niiden ymmärtäminen ja tulkinta. Ajatellaan, että ”todellisuus on olemassa ihmisten ajatusten ja ihmisten tekojen tuottamissa merkityksissä” (Judén-Tupakka 2008, 64). Tutkimuksessani tutkin juuri sitä, mitä merkityksiä sosiaalityöntekijän toiminta työkenneltäessä lapsien kanssa antaa lapsen osallisuudelle ja sen rakentumiselle. Fenomenologiassa puolestaan pyritään pitämään ennakko-oletukset tutkittavasta aiheesta pois, jotta oman tutkimuksen aineiston perusteella saataisiin luotua mahdollisimman todenmukainen, monikerroksinen alkuperäinen merkitys ja tieto tutkittavasta ilmiöstä. Fenomenologiassa tärkeintä on havainnointi ja ymmärtäminen, aivan samoin kuin hermeneutiikassa. Fenomenologian avulla tutkitaan kokemuksia, sekä ihmisen kokemuksiin ympärillään olevaan maailmaan. Metodille on ominaista myös ymmärtää asioiden merkityksiä ja niiden välisiä yhteyksiä. Näissä yhteyksissä ovat ne merkitykset, jotka rakentavat kunkin ihmisen oman kokemusmaailmansa. (Judén-Tupakka 2008, 69-70; Laine 2010, 28-30.)

Fenomenologiselle metodille on ominaista kuvata ensimmäisessä vaiheessa tutkittava ilmiö tarkasti, ja kirjoitusprosessin ajan kehittää omaa ajatusmaailmaa tutkittavasta ilmiöstä. Perusteellisen esiymmärtämisen avulla pyritään mahdollisimman syvään ilmiön ymmärtämiseen ja sisäistämiseen sekä tämän kautta tekemään myös taustatyötä omalle tutkimukselle ja etenkin sille, että tutkimus muuttuu väijäämättä tutkimuksen edetessä tutkimuksen ja ilmiön hakiessa ääriviivoja uudelleen. Tutkimusaineiston avaamisessa aineistoa jaetaan eri merkitysyksiköihin, joita aletaan luoda yleisen kielen kautta yksityiskohtaiseksi merkitysverkostoksi. Fenomenologiassa tutkimuksen edetessä tutkijan silmät ja kokemusmaailma tutkittavasta ilmiöstä teorian ja kokemuksen tasolla laajentuvat sitä mukaan kun tutkimus etenee, jolloin on tärkeää pitää itsensä avoinna uudelle tiedolle ja kokemukselle, jotta tutkimus voisi kehittyä koko ajan. (Judén-Tupakka 2008, 69-75; Metsämuuronen 2008, 19.)

Toisaalta tutkimukseni taustalla vaikuttaa myös sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan todellisuutta ja tietoa pidetään itsestään selvinä asioina, vaikka todellisuudessa todellisuus ja sen ilmiöt rakentuvat kulttuurien ja yhteisöjen keskuudessa tietoisesti ja tiedostamatta. Tämä on tutkimuksessani tärkeää, sillä usein urbaanilla tasolla oletetaan

lasten osallisuuden rakentamisen ja lapsen aktiivisen toimijuuden olevan itsestään selvää toimintaa sosiaalityön kentällä, varsinkin kun laki niin määrää. Todellisuus voi kuitenkin olla toisin, aina ei ole aikaa lapsen tapaamiselle. Mielestäni on tärkeää tutkia ja tiedostaa myös niitä asioita mitkä ilmiöt, teot ja taustat ohjaavat sosiaalityöntekijän toimintaa, ovatko toiminnan taustalla tiedostamattomat syyt vai onko esimerkiksi päätös lapsen kuulematta jättämisestä sosiaalityöntekijän tietoinen valinta.

Tarkoituksena oli alussa saada noin 5-7 sosiaalityöntekijää haastateltavaksi asian tiimoilta ja pitää heille teemahaastattelut. Laitoin haastattelupyyntöilmoitukseni SosNetin palstalle, mutta sitä kautta ei tullut yhtään yhteydenottoa. Seuraavaksi kartoitin Facebookin aktiivisia sosiaalityön ryhmiä (Sosiaalityön arjessa tehdään hyvää työtä –ryhmä sekä Sosiaalityö-flashmob –ryhmä), mutta niistäkään ei tullut yhteydenottoja. Sain kuitenkin apuja ja haastattelupyyntöni välitettiin tietyn kaupungin lastensuojeluun, josta viimein sain yhden yhteydenoton. Ainoastaan yhden yhteydenoton vuoksi muutin teemahaastattelun avoimeksi haastatteluksi taatakseni määrällisesti tarpeellisen aineiston yhdeltä haastateltavalta.

Avoimelle haastattelulle on useita eri nimityksiä, muun muassa syvähaastattelu, strukturoimaton haastattelu, asiakaskeskeinen haastattelu ja keskustelunomainen haastattelu. Kyseiselle haastattelumuodolle on ominaista sen spontaani keskusteleva eteneminen, jossa haastattelijalle ei ole etukäteen mietittyjä sidottuja kysymyksiä tai tarkkaa runkoa. Avoimessa haastattelussa vain tutkittava ilmiö ja konteksti ovat ennaltamääriteltä. Avoin haastattelu sopii tilanteisiin, jossa tutkittavaa ilmiötä, eli tutkimuksessani lapsen osallisuuden rakentuminen, halutaan avata perusteellisesti ja tätä hahmottaa ilmiötä uudella tavalla. Kuten omassa tutkimuksessanikin, on avoimelle haastattelulle ominaista ja mahdollista käyttää vain yhtä haastateltavaa, ja haastatella tätä henkilöä useamman kerran. (Siekkinen 2010, 45; Tuomi & Sarajärvi 2003, 78.)

Avoin haastattelu on tutkimukselleni hyvä vaihtoehto, sillä sen kautta sain omasta tutkimusaiheestani enemmän irti, kun keskustelua johtaa haastateltava ja haastateltavan omat kokemukset ja näkemykset. Koen, että teemahaastattelu olisi ollut liian suppea menetelmä, jotta olisin saanut mahdollisimman kattavan aineiston tutkimukseni pohjalta. Avoin haastattelu mahdollistaa haastateltavan omien kokemusten tuonnin ja etenkin sen, että hänen mielestään kaikki tutkimuksen kannalta oleelliset asiat tulee sanottua ja tuotua esille ilman johdattelua. Koen tärkeäksi, että aineisto koostuu totuudenmukaisesti

haastateltavan kokemuksista, ilman riskiä siitä, että olisin haastateltavana johdatellut keskustelua ja näin ollen ehkä johdatellut tai osittain myös manipuloinut kysymyksilläni haastateltavaa.

Tutkimukseni pohjalla on sosiaalityöntekijän kokemus ja käytäntö omasta työstään, jolloin avoimen ja strukturoimattoman haastattelun, joka mahdollistaa haastateltavalle esteettömän ja täysin hänestä itsestään lähtevän asioiden kerronnan. Kun haastateltavalla oli ikään kuin vapaat kädet ja vapaat tilanteet puhua, sai hän kertoa mielestään tutkimukseni aiheen kannalta tärkeimmät asiat ilman, että yritin esimerkiksi teemahaastattelulle ominaisella kyselyrungolla johdatella keskustelua mihinkään suuntaan. Kirsi Siekkinen (2010, 46) tiivistää avoimen haastattelun hyvän käyttötarkoituksen tilanteisiin, joissa tutkijaa kiinnostaa nimenomaan asiantuntijan itsensä näkemys ja kokemus asioista.

Haastattelut tehtiin pitkän välimatkan takia Skypen välityksellä. Löysimme haastateltavan kanssa saman tien yhteisen sävelen haastattelun kulusta ja luonteesta, eli siitä, että haastateltava ikään kuin johtaa keskustelua ja puhuu asioista omatahtisesti. Haastattelun vain pidentyessä päätimme yhdessä haastateltavan kanssa jakaa haastattelun kahteen erilliseen osaan, jotta saadaan ajan kanssa käytyä asioita läpi. Haastattelumateriaalia kertyi lopulta reilun 3 tunnin edestä, ja avoimen haastattelun kautta koin sen riittävän tutkielmani pohjaksi. Haastattelussa minulla oli tukena valmiiksi mietittyjä puheenaiheita ja aihealueita, siltä varalta jos tilanne ei etene jouhevasti muutoin eteenpäin. Meillä kohtasi kuitenkin haastateltavan kanssa ajatukset hyvin yhteen ja kummatkin haastattelujaksot sujuivat siivillä ilman, että minun tarvitsi turvautua valmiiksi mietittyihin aiheisiin. Kaikki aiheet kuitenkin tuli käytyä läpi kun haastattelu eteni avoimen haastattelun tavoin haastateltavan tahdilla eteenpäin. Valmiita kysymyksiä tärkeämpää avoimessa haastattelussa on osata kuunnella aktiivisesti haastateltavaa sekä kyky ymmärtää haastateltavan kerrontaa (Siekinen 2010, 55). Näin säilyy mahdollisuus tarkentaville kysymyksille saman tien tilanteen edetessä, eikä kyseiseen aiheeseen tarvitsisi palata myöhemmin, jolloin ehkä haastattelun kummankin osapuolen pääajatukset ovat jo muissa aiheissa, ja punainen lanka kyseisen ajatuksen kohdalla on katkennut.

Aineiston analyysissä käytän sisällönanalyysia aineistolähtöisesti ja tarkemmin teemoittelua. Sisällönanalyysilla pyritään tiivistämään aineisto ja kuvaamaan sitä yleisessä muodossa. Sisällönanalyysi jaetaan kolmeen osa-alueeseen sen luonteen pohjalta; ai-

neistolähtöinen, teoriaohjaava tai teorialähtöinen sisällönanalyysi. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on moniportainen prosessi, jonka tarkoituksena on järjestää aineistosta saatu informaatio tiiviiseen kokonaisuuteen säilyttäen tutkittavan ilmiön kannalta kaikki tärkeät komponentit mukana. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi etenee haastattelun kuuntelemisella ja avaamisella, pelkistettyihin ilmaisuun hahmottamiseen. Pelkistetyistä ilmauksista etsitään ja järjestetään samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia, joiden pohjalta taas muodostetaan pää- ja alaluokkia tutkittavasta ilmiöstä. Yläluokkien hahmottamisen ja yhdistämisen myötä kootaan yksi kokoava käsite tutkittavasti ilmiöstä, joka ohjaa tutkijaa aineiston analyysin läpi. (Tuomi & Sarajärvi 2003; 105-113.)

Sisällönanalyysi suosii aineiston eli haastattelun auki kirjoittamista, mutta itselleni se oli kompastuskivi. Minulle tuotti suuria vaikeuksia litteroida haastatteluja, joten sovimme tutkielman ohjaajani kanssa, että analysoin aineistoa ilman litterointia. Kuuntelin aineiston läpi usean kerran, välissä ollessa pitkiäkin aikoja, ja kirjoitin esille nousseita asioita ja huomioita. Jokaisella kuuntelukerralla löysin aina uusia vivahteita ja toisiinsa viittavia asioita. Koen, että litterointi olisi ollut itselleni turhan jäykkä keino analysoida aineistoa, sillä kuuntelemalla pystyin paremmin eläytymään itsekin tilanteeseen mukaan ja löytämään aineistosta niitä tutkimuksen kannalta tärkeitä asioita.

Analysoin haastattelua teemoittelemalla. Kuuntelin aineistoa ajatuksen kanssa ja loin aineiston perusteella pohjalle 3 teemaa, joiden pohjalle lähdin rakentamaan aineistosta palasia kerrallaan kokonaisuuksia. Loin pääteemoja, ja niiden alle alateemoja. Pääteemoikseni nousivat työskentelyn lähtökohdat ja tiedon arviointi, kohtaamiset prosessissa sekä vanhempien asennoituminen.

Lähtökohdat ja tiedon arviointi luvussa alateemoina ovat lapsen uhriuden ymmärtäminen, lapsen haavoittuvaisuuden ymmärtäminen sekä lapsen asiantuntijuuden korostaminen. Kohtaamiset prosessissa luku koostuu niistä konkreettisista teoista kohdata lapsen käytännön tasolla, esimerkkeinä osallisuuden portaiden askelmien näkyminen käytännön työssä. Viimeisessä analyysiluvussa, vanhempien asennoituminen, esillä on taas vanhempien vahva rooli lapsen osallisuuden rakentumisessa; millä tavalla vanhempien asema näyttäytyy suhteessa lapsen osallisuuden asteeseen.

Loin näin hennon pohjan analyysiluvulle ja aloin kokoamaan kokonaisuutta kasaan. Teemat pysyivät suhteellisen samana koko tutkielman läpi, mutta niiden alla olevat ai-

heet hakivat paikkaansa analyysin edetessä. Aineistoani ja sen analyysia tukemaan otin myös suoria lainauksia haastateltavalta. Halusin säilyttää tutkimuksessani aineistolähtöisen analyysin, joten halusin säilyttää haastateltavan puhekielen ja –tyylin sellaisenaan muuttamatta niitä kirjakielelle. Mielestäni täysin suorat lainaukset tukevat aineistolähtöistä analyysia tarkimmin, sillä niissä ei kirjakielelle muuttamisen vuoksi pääse synty-mään tahattomia vivahde-eroja sanojen tarkoituksessa. Aineiston suora siteeraaminen on tärkeää myös tutkimuksen luotettavuuden vuoksi, sillä suorat lainaukset vahvistamat lukijalle tutkijan tulkintoja ja näkemyksiä tuomalla esille autenttiset sanat siitä, millä tavoin haastateltava on kertonut asiasta. Näin ollen lukijalle tulee luotettava olo siitä, että tutkimus pohjautuu johonkin todelliseen, eikä tutkimuksen tulokset ole pelkästään tutkijan omaa olettamusta koskien tutkimuksen aihetta. Siteeraukset jättävät myös lukijan omalle tulkinnalle tilaa, sillä hän voi osittain myös nähdä suorien lainauksien takana erilaisen sanoman kuin tutkija on nähnyt. Siteeraukset rikastuttavat tutkimusta, tutkijaa sekä tutkimuksen lukijaa.

3.3 Etiikka

Etiikka ja eettiset päätökset olivat läsnä joka hetki tutkimuksen aiheen valinnassa ihan kirjoittamiseen saakka. Välillä tuli hetkiä, jolloin päätöksiä piti pohtia tietoisesti ja kamppailla pään sisällä, mutta usein oli myös hetkiä, jolloin oli ikään kuin hiljaisten eettisten ratkaisujen aika. Tutkimuksen tekeminen ja kirjoittaminen oli minulle välillä suurtenkin eettisten päätösten aikaa, mutta toisaalta tutkielman loppuvaiheessa huomasin tehneeni tiedostamatta eettisiä päätöksiä perustuen siihen mikä minun arvomaailmassani on oikein ja mikä väärin. Esimerkkinä tästä haastateltavan työpaikkakunnan anonyymius.

Ensimmäisen pohdintahetki tuli kuitenkin siinä vaiheessa kun tarkoitukseni oli tutkia itse lapsia ja heidän kokemuksiaan vanhempien välisen väkivallan seurauksena alkaneessa työskentelyssä. Alkuperäinen tutkimusaiheeni piti olla siis lapsinäkökulmasta, sillä mielestäni lasten oikeutta tulla kuulluksi ja nähdyksi ei voida koskaan korostaa liikaa. Ja jos aineistoni lähteenä olisivat itse lapset, olisi lapsilähtöisyys ja lapsen kuuleminen toteutuneet. Lapsien piti olla aluksi myös esimerkiksi alle 5 –vuotiaita, mutta lasten kuuleminen ja etenkin lapsen kertoman ja reagoiman tulkitseminen on omalla koulutustaustallani liian riskialtista, en halunnut ottaa sitä riskiä tietojen vääristymisestä

ammattitaidottoman tulkinnan vuoksi. Niinpä tutkimukseni keskiössä ovat alakouluikäiset eli 7-12 -vuotiaat.

Eettiset ohjeet sisältävät lastensuojelulain (417/2007) ohella myös lapsen kuulemisen alaikärajaksi 12 vuotta. Itse olen sitä mieltä, ettei lapsen kuulemiselle voi asettaa mitään ikärajaa, edes vedoten siihen, että lapset ovat erityisryhmä. Siksi valitsin ikäryhmäksi tutkimukseeni 7-12 -vuotiaat. On tärkeää kuulla myös alle 12 -vuotiaita, sillä myös heillä on kokemuksensa ja mielipiteensä kerrottavana, vaikka kerrontatapa voi olla hyvinkin poikkeava valtaväestöstä ja aikuisten tavoista puhua kokemuksistaan.

Vaihdoin tutkimukseni näkökulman sosiaalityöntekijöihin ja heidän kokemuksiinsa ja tekemisiinsä suoranaisesti. Tähän näkökulman vaihtoon johti muun muassa kun tutustuin lasten ja nuorten tutkimisen etiikkaan ja sen myötä esimerkiksi lupien hankkimiseen. Halusin kuitenkin pitää lapset työni keskiössä juuri sen vuoksi mitä luin lasten ja nuorten tutkimisesta. Arja Kuula (2015, 147) ja Olli Mäkinen (2006, 64-65) nostavat esille lapsen yhtenä erityisryhmänä, joka tulee huomioida tutkimusta suunniteltaessa. Lapset ovat yksi tutkimuksen kannalta erityisryhmistä, joita ei tule sulkea pois tutkimuksista vain erityisyyden vuoksi.

Ajatukseni oli vaihtaa myös tutkimukseni aiheen keskiöön sosiaalityöntekijät, sillä koin itseni liian kokemattomaksi tulkitsemaan lapsia. Myös Kuulan (mt.) ja Mäkisen (mt.) kirjoitukset lapsista ja lapsiin liittyvien eettisten ja lainmukaisten päätösten monimutkaisuudesta sai minut empimään. Heidän mukaansa lapset ovat yksi erityisryhmä, muun muassa dementoituneiden ja kehitysvammaisten lisäksi, jotka ovat itsemääräämisoikeudeltaan alentuneita. He ovat siis psyykkisesti vajaakykyisiä päättämään omasta itsemääräämisoikeudestaan tutkimuksessa, alkaen osallistumishalustaan tutkimukseen. Lapsien tutkimiseen ja haastatteluun liittyy useita eettisiä pohdintoja, alkaen juurikin osallistumishalusta, sillä heillä täytyy olla huoltajan lupa. Yhtenä kohtana on myös huomioida lapsen vajaakykyisyys esimerkiksi informaatiota annettaessa.

Ymmärsin kuitenkin, että vaikka lapsien tutkiminen sinällään voi itselleni olla liian suuri kynnyks, ei minun silti tarvitse vaihtaa työni keskipistettä, vaihdan vain tulokulmaa. Koin myös eettisesti itseni ammattitaidottomaksi tulkita lapsia, joten se oli yksi syy vaihtaa tutkimukseni näkökulmaa. Mielestäni etenkin pienten lasten tulkitseminen leikkien, eleiden ja käyttäytymisen kautta vaatii suurta tietotaitoa lapsen kehityksestä ja sen ymmärtämisestä. Koen, että tällä tietotaidolla riskit lapsen väärinymmärrykselle olisivat

olleet liian suuret, jolloin tutkimukseni tulokset olisivat vääristyneet merkittävästi eivätkä esimerkiksi tutkimukseni metodologiset valinnat olisi enää olleet valideja.

Pohdin myös työni yleistettävyyttä tietoisesti, sillä aineistoni kattoi vain yhden haastateltavan yhdestä suuresta kaupungista, jossa perheväkivaltaan keskittynyttä lastensuojelun alkuarviointia on. Mietin miten se vaikuttaa yleistettävyyteen kun kyseessä on tutkielmani keskiöön keskittynyt aineiston lähde. Tutkielmani loppupäätelmät voisivat olla hyvin erilaiset, jos aineistoni haastateltava olisi toiselta, pieneltä, paikkakunnalta, jossa perheväkivaltaan spesifioitunutta toimintaa ei olisi. Haluan myös säilyttää haastateltavan anonymiteetin loppuun saakka, jolloin kamppailin siinä missä määrin voin ottaa esille haastateltavan työskentelykunnan. Rolinin (2002, 93-94) ajatuksien mukaisesti aineiston hankinnassa täytyy keskittyä pohtimaan miten totuudenmukainen kuvaus ja tutkimus tulos saadaan aikaiseksi, jotta tulos olisi tieteellisesti pätevä ja merkittävä. Tässä kohdassa tutkimustuloksen pätevyyden kohdalla suurimmassa roolissa on tutkimusongelma, sen määrittely ja sen tavoite.

Haastateltavan työskentelykunnalla on kuitenkin suuri merkitys tutkielmani lopputulokseen, jolloin on hyvä tuoda esille juuri tämä perheväkivaltaan spesifioitunut toiminta, pitäen samalla tiukasti kiinni anonyymiudesta. Olen pyrkinyt tutkimuksessani pureutumaan tutkittavaan ilmiöön niin sanotusti yleisellä tasolla, eli sen enempää erittelemättä onko aineistoni pohjalla juuri perheväkivaltaan keskittyneen lastensuojelun sosiaalityöntekijän haastattelu vai onko kyseessä pienen paikkakunnan yleistä alkuarviointia tekevän yksikön sosiaalityöntekijä. Haluan kuitenkin tuoda tutkimuksen kontekstissa ja viitteissä esille perheväkivaltaan spesifioitumisen, jotta tutkimukseni säilyttäisi mahdollisimman totuuden mukaisen kuvailun ja ymmärtämisen tutkittavasta ilmiöstä.

Haastateltavan anonymiteetin säilyttääkseni en haluaisi tuoda tutkimuksessani julki kaupunkia, jossa haastateltavani työskentelee, jotta mitään tapauksia tai tilanteita ei voida tunnistaa. Tarkoitukseni ei ole kuvailla tutkimuksissa tilanteita, mutta silti kokematon tutkijana taustalla on pelko tunnistettavuudesta. Työni aiheen kannalta olisi kuitenkin myös osaltaan tärkeää ottaa esille paikkakunta, sillä mielestäni lapsien osallistaminen ja osallisuuden rakentaminen tarvitsee tuekseen ja taustakseen myös keskittymistä itse perheväkivaltaan.

Anonymiteettiin ja tietosuojaan liittyvä kysymys on myös, miten viittaan tekstissäni tai tutkimuksessani ylipäänsä aineistoon. Olen päättänyt ottaa tutkimukseeni joitain suoria lainauksia haastateltavalta, jotka avaavat tilannetta paremmin ja ytimekkäämmin kuin omilla sanoilla kertominen. Halusin tämän tuoda esille haastateltavalle heti haastattelun alussa, ja pyytää häneltä luvan mahdollisiin suoriin lainauksiin. Eettisten periaatteiden mukaan sovimme kuitenkin, etten lainaa mitään mistä voisi lukijalle selvittää haastateltavan henkilöllisyys tai tapaukset, joihin hän mahdollisesti lainauksissa viittaa.

4 Lapsi parisuhdeväkivallan varjossa

4.1 Lähtökohdat ja tiedon arviointi

Haastattelu käynnistyi puhumalla ensin yleisellä tasolla perheväkivallan näkymisestä lastensuojelun arjessa.

” - - onko teillä ollu paljon tämmösiä tapauksia mikä mulla on tässä tämä väkivalta-perhe?”

”no siis ihan jatkuvasti - - viimeiset kaks vuotta oon ollu alkuarviointiyksikössä ja nimenomaan siihen tulee tätä perheväkivaltaa todella paljon. Tulihan tietysti aikasemminki [ennen työskentelyä alkuarvioinnissa] mutta ne sit semmoset nii helposti hautautu siihen muuhun työhön jos siin ei ollu aikasempia ilmoituksia tai jos pariskunta pääs sopuun tai jos siin ei ollu sen ihmeempää”

Haastattelu käynnistyi yleisellä tasolla perheväkivaltatilanteiden yleisyydellä lastensuojelussa ja etenkin haastateltavan työuralla. Haastateltavan kerronta siitä perheväkivallasta ja sen näkymisestä avohuollossa ja alkuarvioinnissa loi raameja haastattelulle. Yleisen perheväkivallan työskentelyn jälkeen esille nousi lapsen asema ja osallisuus yleisellä tasolla perheväkivaltatilanteissa. Mielestäni se oli se hetki ja aineiston osa, jolla ikään kuin rakensimme haastateltavan kanssa raamit lapsen osallisuudelle ja toimijuudelle.

”Perheväkivaltatyöryhmässä, jossa me on yritetty kehittää tuohon toimipisteeseen [missä haastateltava työskentelee] sellasta toimivaa käytäntöä mikä olis samalainen kaikilla. Et se olis semmonen automaattinen et aina ku tulee uus perheväkivalta –tapaus nii riippumatta siitä minkä asteista se on ollu et se menis vähän niinku saman kaavan mukaisesti ja et siihen reagoitas tosi nopeesti - - saatiin luotuu semmonen et tuola puututaan tosi akuutisti - - ihan jo samanpäivän aikana ko tulee semmonen ilmoitus - - ja jos sielä on yhtään vanhempia nuoria nii yritetään niitäki tavottaa puhelimitse heti”

Asioista on helpompi lähestyä yleisestä spesifiin, jolloin esimerkiksi ymmärtääkseen ne konkreettiset toimet käytännöntasolla edellyttää kontekstin sisäistämistä ja ymmärtämistä. Perheväkivaltaperheen ja lapsen kanssa työskentelyn alkuvaiheissa on jokaisen työskentelyn osapuolten tärkeää ymmärtää lapsen uhrius ja uhrin asema. Myös kaikki ne ympärillä olevat asiat, jotka vaikuttavat lapsen osallisuuteen ja toimijuuteen on tärkeä tiedostaa, niin vanhempien kuin sosiaalityöntekijänkin. Lapsen aseman tunnustamisessa ja rakentumisessa on huomioitava lapsen ikä, väkivaltatilanteen luonne, lapsen läsnäolon vahvuus sekä vanhempien suhtautuminen ja asema työskentelyssä.

Viime vuosikymmenen aikana on tapahtunut muutosta perheväkivallan roolimäärittelyissä. Viime vuosina on yhä enemmän alettu painottaa myös lasten roolia väkivaltatilanteen näkijänä, kuulijana tai muiden aistien kautta kokijana lapsen todistaessa väkivaltatilannetta lapselle läheisimpien aikuisten välillä. Pohjoismaissa on alettu korostaa lapsen asemaa väkivallan uhrina ja etenkin lapsen roolia subjektina, sen sijaan, että lapsi nähtäisiin ikään kuin hiljaisena ja viattomana sivustaseuraajana. (Eriksson 2010a, 66-67; Eriksson 2011, 169.)

Aikaisemmin lastensuojelun käytännöissä on ollut puutteita riskinarvioinnissa lapsen uhriuden osalta, ja tätä myötä myös keinot lähestyä lasta ja lapsen kokemuksia sekä tuntemuksia aistimaansa väkivaltaa kohtaan (Eriksson 2011, 173). Yksi syy tähän lienee sosiaalityöntekijöiden kokema haaste siitä, että lapsi nähtäisiin niin haavoittuvaisena hoivan ja suojelun työskentelyn kohteena mutta myös subjektina eli uhrina ja aktiivisena toimijana työskentelyssä (Eriksson 2009, 442).

Maria Erikssonin (2011, 165-166) mukaan länsimaiden ajatusmaailman muokkautuminen nykytilaansa on ollut yksi avaintekijä siinä kuinka lapsi voidaan nähdä väkivaltatilanteessa sosiaalisesti kolmella eri tavalla; lapsi nähdään paitsi tilanteen todistajana ja sivustaseuraajana, myös uhrina sekä kyvykkäänä ja pätevänä osallisena. Siinä missä ennen lapsi nähtiin enemmänkin aikuisten huolenpidon kohteena, korostuu nykyään päivä päivältä enemmän lapsen aktiivinen toimijuus kaikessa mikä lasta koskettaa. Lapsen aktiivisen osallisen aseman korostumisen taustalla on ajatusmaailman muutos lapsen kyvykkyyden ja pätevyyden näkemisessä.

Lapsen asema vanhempien välisen väkivallan tilanteissa riippuu osittain siitä, miten ulkopuoliset näkevät lapsen kognitiivisen ja emotionaalisen kehitystason. Kognitiivinen

ja emotionaalinen kehitystaso vaikuttavat siihen kuinka haavoittuvaisena lapsi nähdään. Olennaista on ajatus myös siitä miten lapsen ajatellaan kokeneen tilanteen, ja onko esimerkiksi lapsen iällä vaikutusta tilanteen tuomaan kokemukseen. (Eriksson 2011, 176-177). Voidaan ajatella, ettei lapsen kognitiivinen ja emotionaalinen kehitys ole vielä sillä tasolla, että lapsi olisi tilanteen todistajan myötä myös tilanteen uhri, sillä lapsi ei ehkä ymmärrä tilannetta niin vakavana. Voidaan ajatella myös, että lapsi on sen verran kehittynyt, että väkivaltatilanne vaikuttaa hänen kummallakin kehitystasolla hyvin syvästi, jolloin lapsi on samalla tavalla uhri kuin toinen vanhempikin. Lapsen ikää ja kehitystasoa käytetään osasyynä lapsen sivuun jättämiseen ja uhriuden ikään kuin piilottamiseen.

Lapset ovat kokijoita, ei altistettuja. Lapsi on vanhempien välisessä väkivaltatilanteessa aina myös kokijana, ei pelkästään altistettu. Englanninkielisiä artikkeleita väkivallasta ja lapsen osallisuudesta lukiessa törmäsi monin eri tavoin ilmaistuihin ilmiöihin. Children as victim's on their own right ja children experiencing domestic violence sekä children exposed to domestic violence. Jokainen näistä englanninkielisistä määrittelyistä kuvaa lapsen asemaa väkivaltatilanteesta, jossa väkivalta on ollut vanhempien välistä. Määrittelyjen välillä on vivahde-eroja siitä kuinka lapsen asema ymmärretään, nähdäänkö lapsi myös kokijana vai nähdäänkö lapsen altistuneen väkivallalle tällöin. Jokaisessa on yhteistä kuitenkin se, että lapsi nähdään tilanteen subjektina ja osallisena tavalla tai toisella. Jos lapsi on tilanteessa subjekti ja osallinen, on tärkeää myös sosiaalityön interventioidissa muistaa lapsen tärkeys avun tarvitsijana samalla tavalla kuin toisen vanhemmistakin.

Väkivallan uhrin asema ymmärretään passiivisena, avuttomana ja heikkona tilanteen tuoman pelon vuoksi (Eriksson 2011, 177-178). Siksi olisikin tärkeää tarttua lapsen uhriuteen ja osallisuuden korostamiseen heti työskentelyn alkupisteessä, sillä osallisuuden mahdollistamisen taustalle vaaditaan lapsen uhrin aseman tunnistaminen, jotta uhriuden myötä myös lapsi nähdään avun tarvitsijana. Uhriuden ymmärtämisen ja sisäistämisen kautta myös saadaan ikään kuin polte ja motivaatio lapsen osallisuuden rakentumiseen.

Koti, jota lapsi on pitänyt aina turvasatamanaan, väkivallan tekopaikkana määrittelee hyvin vahvasti lapsen osallisuuden tarpeen jo sillä. On osittain jopa mahdotonta, että lapsi olisi millään tasolla ulkopuolinen uhkaavissa tilanteissa, jotka tapahtuvat lapsen läheisessä ja päivittäisessä elinympäristössä. Lapsi on tiivis osa perheyhteisöä, eikä lap-

sen osallisuutta voida rakentaa ilman koko perheyhteisön yhteisymmärrystä ja huomioimista. Lapsen osallisuudessa ja sen rakentumisessa on tärkeää, että myös perheen jäsenet ymmärtävät lapsen osallisuuden rakentumisen tärkeyden.

Paju (2013, 91) tuo esille lasten ja aikuisten välisen asettelu –eron muun muassa erikoisten huonekalujen kautta. Hänen mukaansa ”- - aikuisten katseet eivät välttämättä aina näe lasten pöytien alle”. Tämä kuvaa hyvin sitä ajattelumaailmaa mitä perheväkivaltatilanteissa kohdataan. Vanhemmat voivat ajatella, että lapsi ei tiedosta tapahtunutta, vaikka tosi asiassa lapsi aistii ja kokee tilanteen hyvinkin vahvasti. Lapsi ei välttämättä vain näytä sitä ulospäin vanhempiensa edessä suoranaisesti, jolloin vanhemmille voi jäädä mieliin harhakuva lapsen kokemuksesta.

Leo Nyqvistin (2001, 145) tutkimukseen osallistunut väkivaltaan sortunut mies on kuitenkin aistinut lapsensa kokeneen vanhempien välisen väkivallan hyvin voimakkaana kokemuksena. Vaikka hän ei suoranaisesti osaa kertoa miten vahvasti lapsi on sen kokenut, osaa mies kuitenkin aavistaa, että väkivallan seurauksena lapsi pelkää tiettyjä tilanteita kotona, jotka saattavat laukaista väkivaltatilanteen uudestaan.

Ei ole siis itsestään selvä ajatus, että vanhemmat eivät ymmärrä lapsen vahvaa kokemusta tilanteesta sanomalla ja ehkä vähättelemällä lapsen kokemusta ja lapsen tarvitsemaa apua myös. Kieltämisen taustalla voi olla ajatus siitä, että nykymaailmassa väkivaltaa pidetään tabuna. (Poutanen & Schulman & Tukiainen 1997, 3900). Haastateltava kertoi, kuinka vanhempien tapaaminen lähtee yleensä liikkeelle asetelmasta, jossa vanhemmat haluavat varmistaa, että eihän lapselle tarvitse kertoa tapahtuneesta tilanteesta tai lastensuojelun väliintulosta.

Vanhempien varautuneisuuden taustalla voi olla toisaalta ajatus lapsen haavoittuvaisuudesta, jos lapsi saa tietää, tai yleinen vahva negatiivisten asioiden peittely perhepiirissä. Vanhemmat saattavat salata tapahtunutta, jolloin lapsi aistii myös perheessä vallitsevan salailun ilmapiirin vahvemmin, mikä voi myöhemmin vaikuttaa myös siihen millaisen suhteen lapsi muodostaa sosiaalityöntekijäänsä. Ehkä vallitsevan harhakuulon vuoksi vanhemmat eivät välttämättä halua ottaa lasta mukaan tapauksen selvittelyyn tai puhua lasten kanssa asiasta ollenkaan. Huhtalo & Kuhanen & Pyykkö (2003, 22) muistuttavat kuitenkin, että tapahtumien salailu ja peittely ja jopa suoranaisten valehtelu ovat haitallisia lapselle, sillä lapsen ei tulisi tottua siihen, että väkivaltaan pitää sopeutua.

Lapsen osallisuuden yksi avainasioista on antaa lapselle mahdollisuus puhua ja kertoa kokemastaan. Haastatteluissa nousi kuitenkin esille se, että vanhemmat antavat luvan tai toinen äärilaita, jopa kieltävät lapselta puhumisen mahdollisuuden. Haastattelussa nousi useaan kertaan esiin vanhempien suhtautuminen lapsen osallisuuteen tai lastensuojelun väliintulon tarpeeseen. Osa vanhemmista on alusta alkaen avoimia ja haluavat ottaa lapsen mukaan työskentelyyn. Osa vanhemmista taas on alusta alkaen puolustuskannalla, eivätkä ymmärrä miksi lapsen pitäisi olla osa työskentelyä kun lapsi ole kokenut fyysistä väkivaltaa tai välttämättä edes nähnyt tai kuullut tilannetta. Useissa maissa väkivalta on tabu, niin myös osittain Suomessa. Väkivaltaa voidaan hävetä ja sen myötä näyttää haavoittuneisuus ulkopuolisille. Tämän vuoksi vanhemmat voivat olla hyvin vastahakoisia ja kieltää lapsen osallisuuden kokonaan muun muassa myös puhumisen mahdollisuuden. Suomessa Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) määrittää kuitenkin lastensuojelun toiminnan taustat, jolloin lapsen tapaaminen on pakollista riippumatta vanhempien mielipiteestä.

Haastateltavan mukaan perheessä tapahtunut väkivalta pidetään yleensä perheen sisäisenä asiana väkivallan tabu –leiman vuoksi. Se, että väkivalta ja sen seuraukset ovat hyvin salattuja asioita jopa yhteiskunnan tasolla, voi vaikuttaa vanhempien asenteeseen ja siihen kuinka he ymmärtävät myös lapsen aseman tilanteessa, jossa väkivalta ei ole kohdistunut suoranaisesti lapseen. Yhteiskunnassamme vallitsee lausumaton käsitys siitä, että fyysiset seuraukset esimerkiksi väkivallasta ovat raskaampia ja ratkaisevampia kuin niin sanotusti näkymättömissä olevat henkiset seuraukset ja oireet. Tästä kertonee esimerkiksi se, että lain puitteissa lapsi voidaan esimerkiksi kiireellisesti sijoittaa kodin ulkopuolelle jos tilanteessa on ollut näkevää väkivalta. Kun taas vanhempien välinen väkivalta ei suoranaisesti oikeuta lapsen kiireelliseen sijoittamiseen jos väkivalta ei ole kohdistunut lapseen.

Haastateltavan mielestä sijoittamiseen tulisi keskittyä enemmän myös niissä tapauksissa, joissa väkivalta ei ole kohdistunut suoranaisesti lapseen. Hänen mukaansa vaaditaan yleensä lapselta hyvin vahvaa oireilua kotona tapahtuneen tilanteen johdosta, jotta lapsi sijoitettaisiin esimerkiksi yöaikaan kiireellisesti. Näissä tilanteissa kiireellistä sijoitusta voidaan käyttää keinona avata vanhempien silmät tilanteen vakavuudelle ja saada vanhemmat ymmärtämään, että vanhempien välillä tapahtunut tilanne koskee myös lasta.

Fyysistä väkivaltaa pidetään niin sanotusti uskottavampana sen tuoman konkreettisten ja helposti havaittavissa olevien seurausten vuoksi (Nyqvist 2001, 96). Lainsäädäntömme säätelee väkivaltakäyttäytymistä ja sen seurauksia pääosin vain fyysisen väkivallan muodoissa. Haastattelussa nousi esille ero fyysisen ja henkisen väkivallan välillä myös siinä, kuinka ulkopuoliset ja lainsäädäntö näkevät tilanteen. Tärkeää on kuitenkin nostaa esille myös henkisen väkivallan seuraukset lapselle ja etenkin se, että myös niin sanotusti silmin havaitsemattomat seuraukset voivat olla jopa suurempia ja vakavampia kuin silmin nähtävät konkreettiset seuraukset.

”Jotku lasten psykiatrit on sanonu, että se on jopa vakavampaa se, että näkee omaa rakasta äitiään tai isää satutettavan kuin että itseensä kohdistuisi jonkinasteinen fyysinen väkivalta”

”se vaurioittaa tosi paljon, et se ketä sä oot ajatellu et ne on turvalliset ihmiset tossa ja sit tapahtuu tällee että koko maailma järkkyy siinä”

Myös Maria Eriksson (2010, 66) tuo esille sen kuinka tutkimukset ja Pohjoismaat nostavat voimakkaasti esille, kuinka haitallista lapsille voi olla altistua vanhempien väliselle perheväkivallalle etenkin sen traumaattisuuden vuoksi. Väkivaltakokemus lapselle sivustaseuraajana voi tuottaa henkisten oireiden seurauksena myös fyysisiä selittämättömiä oireiluja. Väkivaltatilanteiden kokeminen nuorella iällä voi aiheuttaa lapselle pysyviä muutoksia lapsen aivojen kehityksessä, joilla puolestaan voi olla yhteys myöhempään mahdolliseen rikolliseen tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen. (Huhtanen & Kuhanen & Pyykkö 2003, 21.)

Haastateltava mainitsee myös oman kokemuksensa siitä kuinka laki nostaa fyysisen väkivallan ja sen seuraukset ikään kuin korkeammalle arvoasteikossa kuin henkisen väkivallan. Lastensuojelulaissa (417/2007) on määritelty tarkkaan tietyt kovatkin keinot lapsen suojelemiseen (esimerkiksi sijoitus kodin ulkopuolelle) jos väkivalta on kohdistunut lapseen. Laki ei kuitenkaan ota kantaa tilanteeseen lapsen osalta tilanteissa, jossa väkivalta on tapahtunut vanhempien välillä, vaikka kokemus tilanteesta olisi ollut lapselle hyvin vakava. Näissä tapauksissa avainasemaan nousee näytön hakeminen lain silmiin, sillä oikeus tarvitsee selviä oireita ja vammoja. Haastateltavan mukaan henkinen väkivalta passiivisena ei tuo lain puitteissa turvaa lapselle, jos oireet eivät vielä ole

näkyviä, esimerkiksi selvää masentuneisuutta tai itsetuhoisuutta. On kuitenkin huomiotava, että lapsen oireilu voi tulla ilmi vasta vuosienkin päästä.

Haastattelussa esille nousi pohdinta millä tavalla työskentelyyn vaikuttaa se, onko väkivalta ollut fyysistä vai henkistä. Haastateltavan mukaan väkivallan muodon ero ei saa työskentelyssä ja lapsen osallisuuden rakentumisessa suurta merkityseroa. Hänen mukaansa esimerkiksi fyysinen väkivalta on rinnastettavissa henkiseen väkivaltaan, jossa on huutamista, toisen alistamista nälvimällä ja nalkuttamisella. Kummatkin tilanteet ovat hyvin ahdistavia lapselle, jolloin lapsen kanssa on työskenneltävä. Toisaalta taas haastattelussa nousi esille henkisen ja fyysisen väkivallan ero ääritapauksissa, joissa lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Sijoittamiseen johtavat tilanteet ovat usein niitä ääritapauksia, ja sitä pidetään viimeisenä keinona pysäyttää tilanne kotona. Tutkimukseni keskiössä olevassa tilanteessa on sosiaalityöntekijällä suuri kynnys sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle, sillä väkivalta on ollut vain vanhempien välistä. Tilanteessa, jossa väkivalta on kohdistunut lapseen, on sijoittaminen herkempää. Nämä tilanteet, joissa lapsen oireilu ei välttämättä näy ulkopuoliselle, ovat sosiaalityöntekijöille vaikeita.

”Tapauksissa lapsi ei välttämättä tosiaan oireile millään tavoin et saattaa koulu mennä ihan hyvin tai suht hyvin ei niinku mitään sen erityisempää reagointia”

Haastateltava nosti esille kuitenkin tärkeäksi osallisuuden pisteeksi vanhempien silmien avaamiseen ja vanhempien käsitysten muuttamisen lapsen asemasta väkivaltatilanteessa. Haastateltava korosti sosiaalityöntekijän aseman tärkeyttä tilanteissa, joissa lapsi ei oireile näkyvällä tavalla. Tärkeää on etenkin se, millä tavoin tällaisiin asioihin reagoidaan ja millaiset raamit lastensuojelu ylipäänsä toiminnallaan antaa ja mitä laillista turvaa lastensuojelulaki antaa.

”no sehän siinä just onki vaikeeta et sit vaan yritetään niiden vanhempien kaa käydä sitä läpi et jos tulee toistuvasti poliisi -ilmoituksia - - ”

Tällöin asioita käydään vanhempien kanssa läpi ja painotetaan, että vaikka lapsi ei välttämättä oireile sillä hetkellä näkyvästi, on se silti lapselle ollut psyykkisesti kuormittava tilanne. Jos vanhemmat ymmärtävät tilanteen vakavuuden, ei lastensuojelun ja perheen välinen työskentely tällöin ole välttämättä niin tiivistä.

Vaikka lapsi ei näkyvästi oireilisi, ei se saa olla sosiaalityölle syy jättää tapaamatta lasta tai olla sen vähempää kontaktissa lapseen kuin tilanteissa, joissa lapsi oireilisi. Haastateltava painostaa useaan otteeseen, että lapsi tavataan aina vaikka hän ei olisi ollut kotona tapahtuman aikana. Se millä tavoin tapahtunutta lähdetään käsittelemään lapsen kanssa, riippuu lapsen iästä ja tilanteen vakavuudesta. Osallisuudella ja sen rakentumisella on yhteys lapsen väkivaltatilanteen läsnäolon vahvuuteen, eli onko lapsi nähnyt ja kuullut tilanteen, onko lapsi kuullut toisessa huoneessa tilanteen, onko nähnyt toisen vanhemman lyövän, tai onko lapsi esimerkiksi aistinut myöhemmin vanhempien välisen jännitteen kautta, vai eikö lapsi esimerkiksi ole tietoinen asiasta ollenkaan ennen sosiaalityöntekijän tapaamista. Osallisuuden kannalta läsnäolon vahvuus on tärkeää, sillä mitä vakavampi tilanne ja läsnäolo ovat olleet, sitä suurempi on traumaperäisyyden todennäköisyys ja tätä myötä myös tiiviimpi ja vahvempi osallisuus.

Ajatellaan, että lapset eivät tiedosta tapahtunutta, tai ehkä he unohtavat kokemansa nopeasti, eivätkä näin ollen tarvitse sen enempää apua (Oranen & Keränen 2006, 63). Toisiasiassa lapsi aistii, näkee, kuulee ja kokee perheessä tapahtuvia asioita, varsinkin niin suuren kuin perheväkivallan. Elina Paju (2013, 17) ottaa tutkimuksessaan esille lapsen toimijuuden kohdalla sen, toimijuus liitetään usein rationalisuuteen ja reflektiivisyyteen hyvin tiiviisti, joita taas ei ajatella lapsilla olevan vielä hyvin varhaisessa iässä. Toimijuus ja osallisuus ovat kuitenkin hyvin suhteellisia käsitteitä, joille harvoin löytyy yksiselitteistä kuvausta. Nimestään huolimatta toimijuus ei kuitenkaan tarkoita pelkkää aktiivista toimijuutta ja muutoksen rakentamista, vaan käsittää myös toisen äärilaidan, passiivisuuden. Lapsi voi omalla toiminnallaan päättää, että haluaako hän olla aktiivinen toimija työskentelyssä vai vetäytyäkö hän sivuun. Lapselle on kuitenkin annettava avaimet aktiiviseen toimijuuteen.

Passiivisuus on yksi osallisuuden taso ja ulottuvuus. Passiivisuus on toimijuuden yksi muoto, sillä tällöin lapsi on saanut valtaa päättää haluaako olla passiivinen vai aktiivinen toimija, ja on valinnut passiivisuuden. Passiivisuus voi olla siis lapsen tietoinen valinta. (Juvonen 2015, 93.) Passiivisuus on siis yksi osallisuuden päätöksenteon jakamisen tason osa. Mikään ei kuitenkaan ole näin yksiselitteistä tai lapsen omassa hallinnassa olevaa, sillä passiivisuus voi olla myös tahatonta ja ikään kuin pakotettua.

Kohtaamisen eli osallisuuden intensiteetti on yhteydessä myös lapsen ikään ja kehitystasoon. Mitä vanhempi lapsi on, sitä tiiviimpää työskentely itse lapsen kanssa on. Lasta tavataan useammin ja käsitellään kotona tapahtunutta tilannetta laajemmin yhdessä lapsen kanssa. Iän vaikuttaminen liittyy olennaisesti lapsen kehitystasoon ja sen tuomiin haasteisiin käsitellä lapsen kanssa niinkin vaikeaa aihetta kuin perheväkivalta. Haastateltava toi esille, että esimerkiksi 7 -vuotias voi elää vielä hyvinkin vahvasti leluikäisintävaiheessa, jolloin väkivaltatilanteen läpikäyminen on abstraktimmalla tasolla kuin vanhemman lapsen kanssa. Nuorempien lasten kanssa työskentely on enemmänkin asian kartoittamista ympärillä olevien ja tapahtuvien asioiden kautta. Heidän kanssaan käydään läpi esimerkiksi kaverisuhteita ja elämää päiväkodissa tai koulussa. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijän työskentely painottuu enemmän vanhempien kanssa työskentelyyn.

Lapsen osallisuudessa ja toimivuudessa on useita eri tasoja ja portaita, mutta samaan aikaan siinä on myös syvyyseroja. Haastateltava kuvaa niitä käytännöntason hetkiä ja toimia eri-ikäisten lasten kanssa toimiessaan. Pienimpien lasten kanssa työskentely voi enemmänkin olla lapsen rinnalla olemista, leikkien seuraamista ja lapsen käyttäytymisen tarkkailua vanhempien seurassa. Monessa perheessä myös lasten leikkimät kotileikit ovat arkipäivää. Lasten kotileikeillä voi olla vahva yhteys ja mallinnus siihen, miten lapsi kokee kotiolot ja mahdolliset mukana näkyvät jollain muotoa myös kotona vallitsevat ristiriidat ja jopa mahdollinen väkivalta. Vanhempien lasten kanssa työskentely voi olla jo syvempää, asioiden syvällistä puhumista sekä vastuun ja päätöksenteon jakamista. Lapsen osallisuudessa näyttäisi siis olevan hieman väljyyttä sen mukaisesti millainen tilanne kotona on ollut ja miten lapsi on ollut tilanteessa läsnä.

Läsnäolo vaikuttaa työskentelyn tiiviyyteen sekä siihen miten asioista puhutaan. Jos lapsi ei ole ollut kotona tapahtuman aikana, voidaan lapsen kanssa puhua lapsen elämän tärkeistä asioista ympäröivästä esimerkiksi koulumaailman ja kavereiden kautta. Jos lapsi taas on nähnyt ja kuullut tilanteen, rohkaisevat psykologit puhumaan lapsen kanssa asioista suoraan. Mielestäni sopeuttamalla sosiaalityön lähestymistapaa kunnioitetaan lasta ja lapsen kokemusta, sillä lapselle, joka ei ole ollut kotona tapahtuman aikana, ei ole ehkä tarkoituksenmukaista saman tien puhua vanhempien välillä sattuneesta tilanteesta suoraan. Samalla ei ole kuitenkaan suotavaa myöskään salailla lapselta tätä asiaa, vaan näyttää avoimuuden esimerkkiä ja edetä lapsen ehdoilla – jos lapsi on halukas itse tästä puhumaan, silloin asiasta on hyvä puhua suoraan. Jos 7 -vuotias lapsi osoittaa kui-

tenkin käytöksellään, että työskentelyn alkuvaiheessa on riittävä kartoittaa lapsen elinympäristöä esimerkiksi juuri koulu- ja kaverimaailman kautta, on sosiaalityöntekijän hyvä toimia lapsen ehdoilla.

Tärkeäksi kohdaksi haastattelussa nousi myös moniammatillisuus ja sen merkitys lapsen kanssa työskenneltäessä. Lapsen kohtaamisessa ja näkemisessä intensiteetti rakentuu myös sen kautta mitä muita kontakteja perheellä ja / tai lapsella on eri auttajatahoihin, esimerkiksi onko perheellä perheneuvola- tai kuraattoriasiakkuutta, joissa lasta voidaan tavata hyvinkin tiheästi. Lapsen ikä ja kehitystaso voivat olla syynä muiden ammattikuntien mukanaoloon ja yhteistyöhön ennen väkivaltatilanteen syntyä, tai niiden mukaan tuloon sosiaalityöntekijän pyynnöstä. Eri ammattikunnat tarjoavat suuren ja laajan katsonnan väkivallan kokemuksesta, lapsesta, lapsen kokemuksesta ja lapsen tulkitsemisesta, jolloin yhteistyö eri tahojen välillä mahdollistaa paremmin lapsen huomioimisen osallisuuden rakentumisessa.

Työskentelyssä heti alkuvaiheesta läpi asiakkuuden sosiaalityöntekijän, sekä etenkin lapsen tukena, voi olla myös lapselle joku entuudestaan tuttu ja turvallinen aikuinen, kuitenkin joku muu kuin oma vanhempi. Tällainen henkilö voi olla aiempien ja muiden asiakkuuksien vuoksi esimerkiksi hoitaja tai psykologi. Aiemman turvallisen ja luottamuksellisen kokemuksen vuoksi lapsi saa tunteen, että on turvallista puhua koetusta väkivallasta perheen ulkopuolella. Tutun aikuisen avulla lapsen keskittyminen saadaan kohdistettua paremmin itse asiaan, jolloin aikaa ja energiaa ei mene jännittämiseen tai säntäilyyn edestakaisin.

Lapsen aikaisemmin tunteva muu viranomaistaho tai muiden ammattikuntien edustajat voivat myös auttaa lapsen tiedon arvioinnissa. Esimerkiksi psykologi voi tulkita lapsen sanomaa ja käyttäytymistä eri tavalla, ja syvällisemmin kuin ehkä sosiaalityöntekijä, joka tapaa lapsen ensimmäistä kertaa. Psykologi voi tuntea lapsen toimintatavan uusissa tilanteissa, lapsen arat kohdat tai tietää, millä keinoilla lapsi esimerkiksi yrittää puhua kokemuksestaan mutta ei ehkä uskalla tehdä sitä avoimen selvästi.

Yhteistyöllä eri ammattikuntien välillä on suuri rooli lapsen osallisuudessa ja ylipäänsä perheväkivaltatilanteissa. Yhteistyöllä on lapsen tiedon kanssa avainrooli, sillä esimerkiksi turvakotien ja lastensuojelun yhteisen raportointitietokannan kautta sosiaalityöntekijä voi saada arvokasta tietoa lapsen käyttäytymisestä ja mahdollisista keskusteluista ja

jutuista turvakodin ohjaajien kanssa. Esimerkiksi turvakodissa ollessaan lapsi voi oppia luottamaan sosiaali ohjaajaan, joka on hyvin paljon läsnä lapsen arjessa turvakodissa. Lapsi voi tällöin avautua ja kertoa enemmän ja eri asioita turvakodin ohjaajalle kuin suhteellisen harvoin tapaamalleen vieraalle sosiaalityöntekijälle. Näin ollen tiivis kommunikointi eri ammattikuntien ja lapsen ja perheen hoitotahojen välillä on todella tärkeää ja avain asemassa siinä suhteessa, miten lapsen kokemusta ja tietoa arvioidaan ja miten osallisuutta ja toimijuutta lähdetään rakentaa.

Yhä useammissa turvakodin asumisyksiköissä tarjotaan naisille ja miehille omaa työskentelyä väkivallan läpikäymiseen, mutta useissa turvakodeissa ei ole tarjota lapsille omaa erillistä työskentelyä. Haastateltavan paikkakunnalla lapsille on aloitettu oma työskentelynsä, jossa lapsi voi käydä juttelemassa omasta kokemuksestaan perheessä tapahtuneesta väkivallasta. Tämä työskentely mahdollistaa lapselle oman työntekijän turvakodilla, jossa lapsi voi yksin mennä puhumaan. Iästä ja kehitystasosta riippuen on myös mahdollista, että toinen vanhemmista on paikan päällä, mutta se ei ole pakollista minkään ikäiselle.

Turvakodin ohjaajien kanssa lastensuojelun sosiaalityö tekee tiivistä yhteistyötä varsinkin perheväkivaltatilanteissa. Tiiviin yhteistyön ansiosta hoitajat voivat kertoa avoimesti sosiaalityöntekijöille onko hän havainnut perheen turvakodissa viettämän ajan puitteissa, että esimerkiksi myös toinenkin vanhempi on väkivaltainen, tai onko väkivalta joskus myös kohdistunut lapseen. Ohjaajien vahva läsnäolo lapsen arjessa turvakodissa luo lapselle luottavaisen ja turvallisen ilmapiirin ja vuorovaikutussuhteen, jolloin lapsi mahdollisesti luottaa turvakodin ohjaajaan enemmän kuin satunnaisesti tapaamaansa sosiaalityöntekijään. Yhtenä avainasiana lapsen osallisuuden rakentumisessa työskentelyn lähtökohdassa ja varhaisen tiedon arvioinnissa on juuri moniammatillisuus ja sen tuomat mahdollisuudet kohdata lapsi usealta eri kautta. Haastateltavan mukaan sosiaalityön on tärkeää pitää läheistä kontaktia esimerkiksi juuri turvakodin kanssa, jotta myös sosiaalityöntekijä saa mahdollisimman monipuolista tietoa perheen tilanteesta, ja pystyy tätä kautta arvioimaan tilannetta.

Useissa kaupungeissa sosiaalityöntekijällä on pääsy näkemään esimerkiksi turvakodin ohjaajien ja kriisiperheiden vanhempien tekemiä kirjauksia lapsen arjen kuulumisista. Näin tiivis ja vuorovaikutuksellinen moniammatillisuussuhde mahdollistaa uuden informaation saannin suoraan lapselta. Usein turvakodissa ja kriisiperheessä asioita ei

käydä suoranaisesti keskusteluilla läpi, vaan ohjaajat voivat tarkastella lapsen arjen toimimista ja huomioida sieltä pieniä sanoja ja eleitä, jotka voivat yhteen nivoutuessaan kertoa paljonkin kodin tilanteesta ulkopuoliselle.

Lapsen osallisuuden rakentumisessa on tärkeää lapsen uhriuden tunnistaminen, tunnustaminen ja ennen kaikkea hyväksyminen. Lapsen avun tarpeen näkeminen on edellytys sille, että lapsi saa mahdollisuuden vaikuttaa osallisuuteensa, onko hän aktiivinen vai passiivinen osallinen. Myös lapsen äänen kuuluviin saattaminen on tärkeää, jossa hyvin usein hyödynnetään moniammatillisuutta ja verkostoja, joiden avulla lapsen kuuleminen, ymmärtäminen ja auttaminen mahdollistuvat vielä paremmin kun mukana on usean eri ammattikunnan osaajia. Antamalla lapselle mahdollisuus osallisuuteen ja äänen kuuluville saamiseen on yksi empowerment –teorian ydinasioista. Kun lapsi on mukana työskentelyssä aktiivisena toimijana, on hänen mahdollista voimaantua sisäisesti ja tätä kautta käsitellä tapahtunutta ja myös tulevaisuudessa reagoida herkemmin perheessä tapahtuviin väkivaltatilanteisiin omalähtöisesti.

4.2 Kohtaamiset prosessissa

Kohtaamiset ovat tilanteita, joissa lapsen osallisuutta rakennetaan yhdessä lapsen kanssa. Konkreettisesti kohtaamiset ovat niitä tilanteita, joissa sosiaalityöntekijä näkyvillä teoillaan ja toiminnallaan osallistaa lasta työskentelyssä. Kohtaamiset prosessissa ovat ne toimet, jossa empowerment eli voimaantumisteoria painottuu. Osallisuuden portaat, lapsen ikä sekä esimerkiksi tapaamistiheys ovat asioita, joilla on merkitystä lapsen voimaantumisen ja tulevaisuutta ajatellen myös valtautumisen kannalta.

Lapsen ja sosiaalityön välisessä kohtaamisessa tapahtuvat ne konkreettiset toimet, joilla lasta osallistetaan työskentelyyn ja voimaannutetaan. Voimaantuminen on yksi osallisuuden osa, sillä ilman voimaantumista ja valtaantumista, lapsi ei välttämättä pysty olemaan aktiivisena toimijana työskentelyssä. Osallisuudessa ja toimijuudessa on tärkeää huomioida myös passiivisuus, joka nähdään yhtenä valintana osallisuuden portaissa. Lapsi voi tietoisilla päätöksillään jättäytyä syrjään ja sulkeutua. Maria Eriksson (2009) nostaa esille sosiaalityöntekijän roolin lapsen roolinjaossa. Sosiaalityöntekijä luo omalla toiminnallaan lapselle eri uhriuden rooleja, joiden pohjalta sosiaalityöntekijä lähtee työskentelemään lapsen kanssa. Suojeltu uhri, näkymätön uhri, suojaamaton uhri ja

osallistuva uhri, ovat määritelmiä, jotka erottavat lapsen asemaa työskentelyssä sosiaalityöntekijän käytännön toimien mukaan.

Haastattelussa tuli esille lapsen päättäväisyyttä ja sen tärkeys juuri lapsen osallisuutta ja toimijuutta rakentaessa. Haastateltavan mukaan lapsen ikä on avainasemassa lapsen päätösvalan kanssa; mitä vanhempi lapsi sen enemmän hänen sanansa vaikuttaa kun mietitään esimerkiksi lapsen mahdollista sijoittamista kodin ulkopuolelle.

”Mitä vanhempi lapsi niin sitä enemmän sen oma mielipide niinku vaikuttaa siihen, et jos se sanoo et missään nimessä mä en suostu tommoseen perhekuntoutukseen menemään nii sit me voidaan miettiä esimerkiks lapsi- ja perhetyötä mikä tarkoittaa et se o niinku nopean puuttumisen perhetyö - - et kyllä se niinku nuoren sana vaikuttaa, et sitte ihan noitten pienempien, sanotaan alakouluikäisten nii totta kai niitäki kuullaan ja niitä valmistellaan siihen et mitä nyt tuleva toimenpide tulee olemaan et mikä työmuoto alotetaan, et niitten kaa jutellaan. Mut kyl se on enempi et vanhempi vastuutetaan tässä”

Haastateltava painotti, että se miten lapsen kanssa lähdetään rakentamaan työskentelyä ja tätä myötä lapsen osallisuutta, lähtee suurimmaksi osaksi lapsesta itsestään. Nuoren sana vaikuttaa ja painaa siis enemmän kuin 7 –vuotiaan lapsen. 7-vuotiaastakaan ei kuitenkaan saa sivuuttaa vaikka lapsen nuoreen ikään olisikin helppo piiloutua ja hakea tekosyytä. Lapsen ikä ei ole kuitenkaan este osallisuudelle ja toimijuuden rakentamiselle, se on sosiaalityöntekijälle vain vaihe lapsen elämässä, joka sosiaalityöntekijän on kyettävä käytännön tasolla ottamaan huomioon.

Tutkimukseni keskiössä olevat 7-12 -vuotiaat alakouluikäiset lapset ovat vielä osaltaan suhteellisen nuoria tekemään päätöksiä, mutta myös heitä osallistetaan aktiivisesti muun muassa kuulemisen kautta. Heidä kuullaan ja valmistellaan tulevaan, mutta heidän päätöksensä tulevaa varten ei paina niin paljon kuin esimerkiksi lähellä täysikää olevien lasten. Alakouluikäisten perheiden kanssa työskenneltäessä

Haastateltava toi esille kuitenkin, että vaikka esimerkiksi 7 vuotiaan lapsen sana ei painakaan esimerkiksi perhekuntoutukseen lähtöä mietittäessä niin paljon kuin vanhemman lapsen, jaetaan päätösvaltaa kuitenkin myös hänen kanssaan. Usein lapset haluavat ikään kuin varjella koulumaailmaa ja ovat arkoja sen suhteen, että kaverit näkisivät kun

hän tapaa sosiaalityöntekijöitä. Näissä tilanteissa lapsen kanssa puhutaan avoimesti asioista ja mietitään yhdessä lapsen kanssa missä tapaamiset suoritettaisiin. Mietitään olisiko tapaamiset koulun sijaan esimerkiksi kotona tai työntekijän toimistolla. Tilannetta voidaan lapsen iän ja tilanteen mukaan luovia näkemällä lapsi esimerkiksi kotona, päiväkodissa, koulussa tai muussa lapselle tutussa ja turvallisessa mutta samalla myös neutraalissa ympäristössä.

Haastateltavani työskentelee kaupungissa, jossa on viime vuosien aikana panostettu perheväkivaltatilanteisiin lastensuojelun alkuarvioinnissa. Tämä sen vuoksi, että perheväkivaltatilanteet ovat yleistyneet ja näin ollen myös niihin on syytä puuttua tiukemmin ja tätä myötä ennaltaehkäistävä mahdollisia uusiutuvia tilanteita. Kyseissä kaupungissa alkuarvioinnissa painotetaan lapsen näkemisen tärkeyttä työskentelyssä. Lapsi tulisi nähdä jokaisen lastensuojeluilmoituksen kohdalla. Haastateltava nostaa esille kuitenkin myös ne poikkeustilanteet, joissa lasta ei välttämättä tavata henkilökohtaisesti. Nämä tilanteet ovat kuitenkin hyvin poikkeuksia ja vaativat puolelleen pätevän syyn, kuten perheen mahdollisen muuton toiselle paikkakunnalle äkillisesti, jolloin perheen mahdollinen asiakkuus siirtyy myös uudelle paikkakunnalle.

Haastateltava toi esille, että heidän kaupungissaan on noussut ilmi, että kaikki sosiaalityöntekijät eivät alkuarvioinnissa tapaa lasta, tai tapaaminen voi olla hyvin ohutta ja pintaraapaisua. Linjaa halutaan kuitenkin jatkuvasti yhtenäistää, jolloin nykyään kyseisessä kaupungissa vaaditaan tarkkoja selvityksiä miksi lasta ei nähdä.

Lapsen näkemättä jättämisen selvitykset osaltaan liittyvät siihen, että lasta tulisi nähdä vähintään 2 tuntia kuukaudessa kahden kesken. Haastateltava toi kuitenkin hyvin vahvasti esille kyseisen lain mahdottomuuden. Hän nosti esille mahdottomuuden nähdä esimerkiksi seitsenlapsisen perheen jokaista lasta 2 tuntia kuukaudessa vähäisten resursien vuoksi. Hän kuitenkin painottaa, että lastensuojelun alkuarvioinnissa tämä toteutuu niin sanotusti helpommin kuin avohuollon puolella. Perheväkivaltatilanteen kohdalla tärkeintä onkin juuri varhainen puuttuminen ja alkuarvioinnin aikana lapsen näkeminen. Empowerment teorian pohjalta kuulostaa ristiriitaiselta, että niinkin vähäinen aika teoriassa on liian suuri käytännön tasolle. Lapset ovat kuitenkin hyvin haavoittuvaisia 7-12 vuoden iässä, jolloin yksikään minuutti ei saisi olla heidän voimaantumisestaan tulevaisuuden suhteen pois.

Vaikka Lastensuojelulaki (417/2007) määrittelee hyvin tarkkaan lapsen tapaamiseen käytetyn minimiaikarajan kuukaudessa, heittelee haastateltavan mukaan lapsen tapaamisen määrät hyvin paljon riippuen esimerkiksi työntekijästä, ilmoitukseen johtaneen tilanteen luonteesta tai lapsen itsensä aktiivisuudesta. Lain velvoittama vähimmäisaika tavata lapsi on 2 tuntia kuukaudessa. Heräsi kysymys miten nämä vaihtelevat määrät vaikuttavat lapsen osallisuusasteeseen? Usein lastensuojelun kohdalla kuulee puhuttavan resurssipulasta, niin myös tässä kohtaa. Nostaisinkin esille myös sen, että mahdolliset kiireelliset sijoitukset ja muut akuuttitilanteet vievät sosiaalityöntekijän resursseja väkivaltaa kokeneen/nähneen lapsen tapaamiselta ja kuulemiselta.

Missä määrin ulkopuoliset asiat myös siis vaikuttavat lapsen osallisuuden toteutumiseen? Voidaanko näin ollen olettaa, että kaikkia lapsia pystyttäisiin näkemään tasavertaisesti kun akuuttiasiat vievät satunnaisesti aikaa sosiaalityöntekijältä? Missä määrin tämä on edes oikeutettua, että lapsen osallisuus lapsen näkemisen kohdalta voidaan sivuuttaa kun päällekkäin tulee muita resursseja vaativia työtehtäviä? Säännös vähimmäisajasta on tuonut mukanaan suuren määrän kysymyksiä ja uusia tilanteita sosiaalityön käytännön kentällä. Uskon kuitenkin, että osansa tähän tuo myös kasvanut lastensuojelunavun tarve, joka luo myös painetta sosiaalityöntekijöille. Nämä ovat kysymyksiä ja pohdinnan paikkoja, joissa on kyettävä käytännöntasolla asettamaan asiat tärkeysjärjestykseen ja pyrittävä toimimaan niin, että jokainen tarvitsija saisi parhaan mahdollisen avun.

Lapsen tapaaminen haastateltavan mukaan ei tule onnistumaan käytännön tasolla. Ajatuksena ja teorian tasolla määrä kuulostaa jopa hyvinkin pieneltä kun ajattelee kuinka traumatisoiva tilanne lapsella voi olla. Jos 2 tuntia kuukaudessa on sosiaalityöstä käsin katsottuna hyvinkin suuri aika, koska lapsen ääni sitten tulee esille? Lastensuojelulaki velvoittaa kuulemaan lasta aina, mikäli se on hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioon otettuna mahdollista (LSL 417/2007 17§). Vaikka lapsen oikeudet ja asema on määritelty laissa, ei se silti varmista lapsen äänen kuulumista. Onkin tärkeää sosiaalityöstä käsin, kiinnittää huomiota lapsen oikeuksien toteutumiseen, sillä lastensuojelu on se elin, joka suojelee lasta ja pitää lapsen puolia.

”Joskus tuntuu et se on semmonen et me piipahdetaan lapsen elämässä ehkä se yks tai kaks kertaa ja sit niille voi jäädä kauheen epäselväks vaik me ollaan yritetty selittää et miks ja ketä me ollaan nii me jäädään aika hämärän peittoon”

Voimaantumisen kannalta katsottuna esimerkiksi se 2 tuntia kuukaudessa lapsen tapautumiseen käytetty aika voi olla lapsen kannalta kriittistä. Voimaantumisen ja valtautumisen taustalla on ajatus lapsen vahvistamisesta, esimerkiksi avun hakemisen vahvistamisessa ja itsensä puolustamisessa, jolloin haastateltavan sanoin kerran tai kaksi piipahdusta lapsen elämässä ei välttämättä jätä lapselle tunnetta siitä, että hänellä on tukea ja turvaa kodin ulkopuolella. 7-vuotias lapsi ei välttämättä osaa yhdistää parin lyhyen tapaamisen aikana, että sosiaalityöntekijä on siinä juuri häntä varten nyt ja tulevaisuudessa, ja häneltä voi hakea apua myöhemminkin.

Päivi Kähkönen (1995, 19) tuo esille lapsen heikon aseman tilanteessa, jossa lapsi on subjekti. Tilanteessa, jossa väkivalta on ollut vanhempien välistä, mielletään lapsi usein sivussa olevaksi passiiviseksi subjekti. Väkivallan näkeminen ja kokeminen tekee lapsesta kuitenkin aktiivisen subjektin, jossa lapselle tulisi antaa näkyvyyttä ja ääntä vaikuttaa tulevaisuuteensa (Kähkönen 1995, 19). Ne käytännön tavat ja toimet, joilla lapsi kohdataan ja joiden kautta lapsen osallisuutta konkreettisesti rakennetaan, ovat sidoksissa lapsen kehitystasoon ja tilanteeseen itsessään. Kaiken takana on kuitenkin tärkeä muistaa tekojen ja toimien takana olevien sanojen merkitys lapselle. Tavat puhua tapahtuneesta lapselle vaihtelevat hyvin paljon eri mielipide- ja näkemyserojen mukaan.

”Yhteisen tiedon jakaminen on yks osallisuuden tärkeä osatekijä.”

Aiheeseen paneutumista pehmennetään puhumalla asiasta läpi vanhempien kanssa lasten kuullen yleisellä tasolla tai pyydetään lasta kertomaan tietääkö hän syytä lastensuojelun läsnäoloon. Tällä on suora yhteys vanhempien vaikutukseen ja asennoitumiseen sosiaalityötä kohtaan, sekä lapsen tärkeyden korostamista kohtaan. Kun lapsi tiedostaa, että vanhemmat ovat asioista tietoisia ja avoimia, rentoutuu myös lapsi ja puhuu vapaammin. Jos lapsi itse alkaa puhua asioista suoraan, on hyvä myös jatkaa suoraan puhumisen linjaa. Jos lapsi kuitenkin näyttää, ettei halua puhua asiasta, on parempi, ettei

sosiaalityöntekijä siihen myöskään lasta pakota. Annetaan lapselle tilaa ja aikaa kertoa asioista omalla tavallaan ja omaan tahtiin.

”Jos siitä asiasta ei voi ees puhuu niinku lapsentasosesti ja lapsen sanoilla, ei tietenkään tarvi olla mitää yksityiskohtii mut et jos edes siitä ei voi puhuu et poliisit on käyny nii mun mielestä eihän se lapsi oo siinä osallisena juurikaan.”

Haastateltava kertoo omista tavoistaan toimia käytännön tasolla lasten kanssa hyvin painokkaasti ja korostaen, että ne tavat ovat juuri ne kriittiset pisteet lapsen voimaantumisen ja osallisuuden kannalta. Lapsen kanssa ei käydä tilanteita lävitse kuulustelunomaisesti, vaan halutaan kuulla enemmänkin kokonaisvaltaisia kokemuksia lapselta ja käydä tilannetta lapsen kanssa läpi tunnepuolen kautta. Kartoitetaan lapsen avun ”tarvitsevuus” ja kartoitetaan lapsen vointia ylipäänsä. Lapsen kanssa voidaan puhua lapsen elinpiiristä ylipäänsä, muun muassa koulumaailmasta ja kaverisuhteista. Väkivallan näkeminen heijastuu lapsen arkeen hyvin vahvasti, jolloin esimerkiksi kaverisuhteiden kartoittaminen on tärkeää.

Lapsen kanssa vuorovaikutussuhdetta luodessa on tärkeä muistaa, että asioista ei kannata arastella puhua. Puhumisen arkuudesta voivat kieliä muun muassa kulttuurit, tabut, kiusalliset tilanteet ja niiden herättämät kiusalliset tunteet, mutta silti asioista on tärkeä puhua. On muistettava, että lapsi on jo kokenut sen pahimman vaiheen kokiessaan väkivaltatilanteen, jolloin itse aiheesta puhuminen ei tulisi enää olla kynnykskysymys. Tärkeäksi muodostuvat kuitenkin sosiaalityöntekijän sanavalinnat eli se kuinka sosiaalityöntekijä käsittelee aihetta lapsen kanssa ja kuinka lasta tulkitaan.

Oranen & Keränen (2006, 84) muistuttavat, että niinkin vaikeasta asiasta kuin perheväkivallasta puhuminen voi olla perheelle, etenkin lapselle, hyvin vaikeaa, mutta se ei kuitenkaan vahingoita lasta. Vahingoittavampaa on sosiaalityöntekijöiden asenne, jossa lasta ei kuulla tai nähdä sen vuoksi, että lapselle tulee asiasta puhumisen vuoksi negatiivisia tunteita.

Haastateltava kertoi saaneensa aikoinaan psykologilta neuvoja lapsen kohtaamiseen ja etenkin siihen, kuinka lapsen kanssa puhutaan asioista. Haastateltavan mukaan psykologin mukaan lapselle se itse väkivaltatilanne on ollut pahin, jolloin myöhemmin lapsen

kokemuksesta puhuminen avoimesti ei ole kiellettyä. Haastateltava käytti sanoja haavojen aukirepäisy. Asioista puhuminen suoraan niiden oikeilla nimillä ei aiheuta lapselle lisätraumoja. On kuitenkin huomioitava, että tämä ei päde tilanteissa, joissa väkivalta on kohdistunut lapseen, mahdollisten johdattelevien kysymysten ja lauseiden vuoksi. Mielestäni on kuitenkin tässäkin tilanteessa otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso, sekä etenkin lapsen läsnäolon vahvuus tilanteen sattuessa.

Eriksson (2009, 436-438) tuo tähänkin mielestäni hyvän vastakkainasettelun lapsen rooli –näkökulmasta lapsen kokemusten kautta. Hänen mukaansa lapsi voi kokea itse olevansa näkymätön uhri tilanteissa, joissa lapsen kanssa puhutaan kierrellen ja kaarrellen eikä itse väkivaltatilanteesta suoraan, vaikka lapsi olisi itse siihen valmis. Myös suojeltu uhri voi kokea olevansa ikään kuin omillaan jos sosiaalityöntekijä ei omilla sanavalinnoillaan ja teoillaan osoita kiinnostusta puhua lapsen kanssa suoraan lapsen kokemuksista. Vastapainona puolestaan ovat osallistuva uhri sekä suojelematon uhri, joiden kanssa asioista puhutaan avoimesti tilanteesta. Eriksson (mt.) painottaakin sosiaalityöntekijän roolia ja kykyä tunnistaa tilanteita herkästi ja lähestyä tilannetta lapsen ehdoilla ja lapsen kehitystason mukaisesti.

Lapsen kohtaamiseen vaikuttaa esimerkiksi se, että lapsi ei välttämättä päällisin puolin reagoi kokemaansa ja näkemäänsä väkivaltaan, ja kieltäytyy muun muassa puhumasta asiasta. Kyse voi kuitenkin pinnan alla olla siitä, että lapsi ei yksinään pysty kokemustaan käsittelemään, tai häntä on kielletty puhumasta tapahtuneesta esimerkiksi juuri tabujen vuoksi. (Oranen & Keränen 2006, 83.) Nämä on tilanteita, joissa sosiaalityöntekijän herkkyyks kohtaamisissa on tärkeässä roolissa.

Tapaamiset eivät siis saa olla vain pakollista kuulumisten kyselyä ja lain säädösten täyttämistä, vaan tapaamiset ovat nimenomaan sitä aikaa, jossa lapsi on yksin tilanteen keskiössä. Tapaaminen on väylä lapsen voimaantumiseen ja valtautumiseen, se on tilanne, jossa jatkon avaimet ovat osittain lapsen käsissä. Lapsella on tapaamisissa mahdollisuus valita oma aktiivisuutensa, tai passiivisuutensa, ja tätä myötä myös vaikutusvaltaa vaikuttaa siihen kuinka perheen ja lapsen kanssa työskentely jatkuisi mahdollisimman perhelähtöisesti. Kun lapselle annetaan rauhallista tilaa ja aikaa tavata sosiaalityöntekijä, on sosiaalityöntekijällä tällöin aikaa tutustua lapseen paremmin ja tätä kautta löytää ne parhaimmat ja tehokkaimmat keinot, joilla auttaa juuri kyseistä lasta ja perhettä tulevaisuudessa.

Lapselle oman tilan antaminen nousi haastatteluissa esille hyvin useasti. Oman tilan antamisella tarkoitetaan sitä, että perhettä tavatessa rajataan tila ja aika myös vain lapsen kohtaamiselle. Kohdataan lapsi omassa rauhallisessa tilassa, jossa vanhempien läsnäolon vaikutusta pyritään ehkäistä. Tila, jossa lapsi saa olla oma itsensä ja ilmaista itseään ilman pelkoa vanhempien tuomitsevuudesta.

Vanhempien läsnäolo voi vaikuttaa lapseen hyvin monella eri tavalla. Lapsi voi pelätä puhua väkivallan kokemuksesta vanhempien kuullen, jos perheessä väkivalta on tabu ja kielletty aihe, josta ei puhuta. Lapsi voi myös pelätä tunnustaa, että on nähnyt ja kokenut jollain tavalla vanhempien välisen väkivallan. Vanhemmat ovat voineet uskotella sosiaalityöntekijöille, tai olla siinä uskossa, että lapsi ei tiedä tapahtuneesta mitään, jolloin myös lapsen kynnys puhua asioista vanhempien kuullen nousee. Pyritään antamaan ja takaamaan lapselle oma fyysinen ja ajatuksellinen tila kohdata sosiaalityöntekijä.

Yhtenä dilemmana lapsen näkemisessä nousee haastattelussa lapsen ja vanhempien välisen mielipiteen ristiriitaisuus. On tilanteita, joissa lapsi ei halua enää tavata sosiaalityöntekijää mutta vanhempien mielestä näkemiset olisivat hyviä ja tarpeellisia. Tällöin lapsen kanssa pyritään neuvottelemaan asiasta mutta lapsen mielipidettä kunnioittaen keskitytään tapaamisissa enemmän vanhempiin. Lapsen mielipidettä kuunnellaan ja kunnioitetaan tarjoamalla hänelle vaihtoehtoja tapaamisten suhteen, mutta samaan aikaan pysytään kuitenkin perheen rinnalla ja lapsen vointia tarkkaillen. Kun lapsen rinnalla pysytään ikään kuin passiivisesti, pystytään hyvinkin nopeasti reagoimaan lapsen vointiin, mutta samalla kuitenkin annetaan lapselle oikeus olla sivussa. Näissä tilanteissa pyritään jakamaan valtaa ja päätöksentekoa lapsen kanssa.

Eteen voi tulla myös tilanne, jossa vanhempi on sitä mieltä, että tapaamisia ei enää tarvita ja tapaamisia harvennetaan. Lapsen osallisuutta ajatellen tässä tilanteessa nousee ajatus siitä, että onko vanhemman sana painavampi kuin lapsen? Lasta nähdään ja seuraan niin sanotusti pakolla vierestä vaikka lapsi ei koe siihen tarvetta mutta vanhemmat kokevat, mutta kun myöskään vanhemmat eivät koe tarvetta, vetäydytään syrjemmälle. Onko tässä enää kyse päätöksenteon ja vallan jakamisesta lapsen kanssa kun selkeästi tuodaan esille, että vanhempien mielipide tapaamisten tarpeellisuudesta on se ratkaiseva?

Lapsen kanssa työskentelyn tiiviyyteen vaikuttaa siis hyvin paljon lapsen ikä ja kehitystaso. Tutkimukseni ikärajaus on alakouluikäiset eli 7-12 -vuotiaat. 12 vuotiaan kanssa asioita käydään tiiviimmin ja laajemmin lävitse, kuin 7 vuotiaan. 12 -vuotiasta ehkä nähdään useammin ja puhutaan tiiviimmin, kun ajatellaan, että niin vanhan on jo helppo ilmaista itseään sanallisesti. 7 -vuotiaan voi olla hyvin vaikea vielä ilmaista itseään sanallisesti, tai ilmaista tunteitaan vieraalle ihmiselle ylipäänsä, jolloin luonnollisesti hänen kanssaan asioita läpi käydessä menee pidempi aika. Täytyy kuitenkin muistaa, että mikään ei ole näin mustavalkoista, aina on poikkeuksia. Myös vanhempi lapsi voi olla tilanteen kokemuksesta jo hyvin traumatisoitunut, jolloin hänen voi olla vaikea luottaa ulkopuoliseen ihmiseen ja vaikea puhua aroista asioista.

Vaikka olen tutkimukseeni rajannut iäksi 7-12 -vuotiaat, haastateltava nostaa esille myös, että alle 7 -vuotiaidenkin kanssa on tärkeä puhua ja tavata heitä kahdestaan, sillä myös he ymmärtävät kokemaansa. He vain tuovat kokemuksensa ilmi vain hyvin eri tavalla kuin vanhemmat lapset. Osallisuuden kannalta tässä on keskeistä mahdollisuuden antaminen ikään katsomatta. Jokainen lapsi ja jokaisen lapsen kokemus on yhtä tärkeä tulla kuulluksi.

Haastattelussa esille nousi tiedonsaannin ja -jakamisen tärkeys lapsen osallisuuden rakentumisessa. Se koettiin hyvin tärkeäksi osaksi lapsen osallisuutta, koska jos tapahtuneesta ei voida puhua lapsentasoisesti eli niin, että lapsi kuulee ja myös ymmärtää tapahtuneen ja puhutun, ei lasta voida juurikaan osallistaa työskentelyyn. Tässä tilanteessa haastateltavan mukaan kyseessä on enemmänkin lapsen ylisuojelu ja osittain myös tiedon pimitys.

Osallisuuden rakentamisessa ja rakentumisessa käytetään apuna muun muassa nallekortteja ja verkostokarttoja. Näiden apuvälineiden kautta lähdetään rakentamaan vuorovaikutussuhdetta lapseen ja arvioimaan lapsella olevaa tietoa ja kokemusta koetusta tilanteesta vanhempien välillä. Nallekorttien avulla on mahdollista katsoa mitä tunteita lapsella on äidistä ylipäänsä ja miten lapsi kokee vanhempansa ja lähipiirinsä. Kokeeko lapsi äidin tai isän esimerkiksi turvalliseksi, etäiseksi, hassuttelijoiksi, vakaviksi tai vihaisiksi. Pienempien lasten on hyvin vaikea kertoa omista tunteistaan ja kokemuksistaan sanoilla, jolloin nallekorttien apuna käyttäen lapsi yleensä pystyy värityksen ja piirtämisen kautta kertomaan miten kokee lähipiirinsä.

Dokumentoinnin käyttö yhtenä työvälineenä lapsen osallisuuden rakentamisessa toimii niin perheen kanssa yleisesti työskenneltäessä kuin lapsen osallistamisessakin. Lapselle annetaan tunne ja kokemus siitä, että hän on työskentelyn keskiössä ja hänelle annetaan valtaa päättää mitä hänen kertomille kokemuksille niin sanotusti tehdään ja miten niiden kanssa toimitaan. Mielestäni dokumentoinnin käyttö osallisuuden ja voimaantumisen vahvistamisessa on oiva työkalu sen päätöksenteon jakamisen kautta, mutta herää epäily myös sen varjopuolista. Dokumentoinnin ja päätöksenteon jakaminen työvälineinä edellyttävät niin lapselta, perheeltä ja etenkin sosiaalityöntekijältä avoimuutta ja ehdotonta rehellisyyttä ja vilpittömyyttä. Lapsen tulevaisuutta ja kehitystä ajatellen on haavoittavaa, jos ensin yhdessä lapsen kanssa sovitaan asioista tietyllä tavalla mutta myöhemmin sosiaalityöntekijä toimiikin eri tavalla. Ristiriitaisuus toiminnassa saa lapsen varpailleen ja varautuneeksi, mikä vaikeuttanee myöhempää aktiivisen osallisuuden rakentumista.

Lapsen kanssa jaetaan valtaa päätöksenteossa, esimerkiksi koskien sitä, miten työskentelyä jatketaan ja miten edetään siitä eteenpäin. Haastateltava nostaa esille arjen esimerkiksi, jossa lapsi ei halua enää tavata sosiaalityöntekijää, mutta sosiaalityöntekijä katsoo kuitenkin tämän osittain tarpeelliseksi. Tällöin lasta kannustetaan jatkamaan yhteistyötä, ja pysytään näkymättömänä taustalla ja lapsen rinnalla esimerkiksi tapaamalla vanhempia. Lapselle voidaan myös antaa vaihtoehtoja haluaisiko lapsi tavata säännöllisesti esimerkiksi mieluummin koulukuraattoria tai terveydenhoitajaa. Lapselle siis jaetaan päätöksentekovaltaa asiakkuuden jatkumisesta vaikka perimmäinen päätäntävalta asioista on sosiaalityöntekijällä. Lapselle annetaan valtautumisen tunnetta ja vahvistetaan lapsen kokemusta siitä, että hänen sanansa painaa ja hänellä on oikeuksia tuoda äänensä kuuluville. Tilanne on haastateltavan mukaan eri jos myöskään vanhempi ei enää halua, että lasta jatkossa tavataan, silloin tilanteen kääntäminen on vaikeampaa ja tilannetta täytyy luovia jatkossa sen mukaan miten perheen tilanne etenee. Ollaan ikään kuin uusien ilmoitusten varassa ja pidetään perhettä kauempaa ikään kuin silmällä.

Lapsen kanssa jaetaan päätösvaltaa siis hyvin monella tavalla. Lapsen toiveelle voidaan antaa suuri painoarvo muun muassa siinä missä lapsi haluaa tavata sosiaalityöntekijää, jolloin lasta pyritään valtaistamaan ja osoittamaan hänelle, että myös hänen teoillaan ja sanoillaan on vaikutusta. Yksi konkreettinen keino jakaa vastuuta lapsen kanssa on ehkä hieman näkymättömämpi huomaamattomampi tapa, mutta sitäkin lapsilähtöisempi ja voimaantumista tukevampi. Haastateltava toi esille kuinka hänellä on tapana osallistaa

lasta aktiivisesti muun muassa sosiaalityöntekijän tekemien kirjausten muodossa. Hänen mukaansa lapsi saa kahdella tavalla aktiivisen roolin kirjausten osalta; toisessa lapselle näytetään perheen tapaamisesta tehtyjä kirjauksia, joista lapsi voi korjata mahdolliset asiavirheet. Toinen tapa on olla avoin lapselle siitä, että mitä lapsen kanssa kaksin puhutaan, puhutaan niistä asioista myös vanhempien kanssa. Tässä tilanteessa lapselle annetaan mahdollisuus kertoa onko jotain josta lapsi ei halua vanhempien mahdollisesti tietävän tai jos lapsi haluaa itse sosiaalityöntekijän kanssa miettivän millä sanoilla ja millä tavalla asioista puhutaan vanhempien kanssa.

Näiden toimien kautta lasta osallistetaan ja kannustetaan aktiiviseen toimijuuteen. Lapsi on aktiivinen osapuoli silloin kun mietitään miten asioista puhutaan, tai miten asiat kirjataan, jotta kirjaukset olisivat mahdollisimman totuudenmukaisia. Kun lapsi on aktiivisesti mukana aktiivisena toimijana muun muassa dokumentoinnissa, on sillä vaikutusta myös vanhempiin ja heidän realiteetteihin. Kun vanhemmille puhutaan asioista lapsen sanoin, mahdollisesti jopa suoraan lainauksin, herättää se luettuna tekstinä myös vanhempia siihen, että tilanne on voinut kotona olla myös lapselle koettuna hyvin vakava.

”- siinä mä aina varmistan lapselta ja nuorelta et onks nää semmosia lauseita ja sanoja joita voi vanhempien kans ottaa puheeks. Ja sit joskus mä oon kysynyt lapselta tai nuorelta et haluuskö olla läsnä siinä ku me puhutaan näit vanhemman kanssa. Useimmiten ne ei halua olla mut silti ne haluaa et me puhutaan niistä vanhemmille”

Haastateltava kertoi, että lapsi otetaan aktiivisesti toimijaksi mukaan kun sosiaalityö alkaa kartuttaa perheen ja etenkin lapsen läheisverkostoa, johon lapsi voi tarvittaessaan tukeutua. Kartuttamisessa yhdessä lapsen kanssa tehdään turvasuunnitelma sekä käydään lävitse kenen luo lapsi voi mennä hädän sattuessa ja onko hänellä kenenkään sellaisen aikuisen numeroa kenelle voi soittaa. Läheisverkoston kartuttaminen voimaannuttaa lasta suhteessa omaan ympäristöönsä ja etenkin siihen, että on turvallista hakea apua hädän sattuessa tai hänellä on mahdollinen paikka josta hän saa nopean turvan jos tilanne kotona tulehtuu hyvin nopeasti.

Yhdeksi suureksi pisteeksi nostaisin haastattelun lomassa nousseen toteamuksen siitä, että lapsen tapaamisten seurauksena lapsi oppi avun hakemisen itse. Kun lasta tavattiin kahden kesken, ja sosiaalityöntekijän ja lapsen välille syntyi avoin vuorovaikutussuhde, oppi lapsi luottamaan työntekijään ja ottamaan myös itse yhteyttä häneen. Osallisuuden kannalta avain asemassa tässä kohdassa on voimaantuminen. Lapsi on voimaantunut itse puhumaan kokemuksestaan ja tuomaan julki ajatuksiaan, jolloin hän omaaloitteisesti hakee kontaktia ulkopuolisen avun saamiseksi.

Sosiaalityön yhtenä tehtävänä lapsen osallisuuden rakentamisessa on lapsen voimaantuminen ja valtaantuminen. Voimaantuminen mahdollistaa, että lapsi osaa mahdollisissa myöhemmissä tilanteissa hakea itse apua itselleen tai perheelleen. Voimaantuminen ja avun hakeminen näkyvät myös myöhemmissä tilanteissa, joissa sosiaalityö aloittaa työskentelyn perheen kanssa, tällöin lapsi on tietoinen omasta asemastaan työskentelyssä ja uskaltaa tuoda omia kokemuksiaan ja näkemyksiään avoimesti esille.

Anneli Pohjolan (2006, 44) mukaan ”valta voi toimia porttina pahaan”, jolloin asiakkaan, eli tässä tapauksessa lapsen, oma tulkinta on vaarana jäädä kohtaamatta ja ymmärtämättä kokonaan. Mielestäni oikein käytettynä ja suhteutettuna valta voi toimia samoin myös porttina hyvään ja onnistumisen kokemuksiin. Vuorovaikutussuhteelle lapsen kanssa on tärkeää antaa oma aika ja tilansa. Vanhempien vaikutuksesta osallisuuden muodostumisessa käsittelen kuitenkin seuraavassa luvussa.

Kohtaamiset prosessissa kattaa ne konkreettiset teot ja toimet, joita sosiaalityöntekijä käyttää osallistaessaan lasta. Osallistaminen ei ole kuitenkaan osallisuuden rakentumisen kannalta tärkein, vaan nimenomaan osallisuuden rakentuminen. Osallistaminen mielletään yleensä sosiaalityöntekijälähtöiseksi kun taas osallisuuden rakentuminen on lapsilähtöistä, jolloin se voimaantuminen ja valtaantuminen tulee lapsen sisältä. Kentällä tapahtuvat konkreettiset toimet, kuten dokumentoinnin käyttö työvälineenä tai lapselta mielipiteen kysyminen, eivät sinällään rakenna lapsen osallisuutta sillä nämä toimet ovat yleensä sosiaalityöntekijän kohdistamia lapseen. Tällöin tilanne voi olla, että lapsi vastaa hyvin monotonisesti ja konemaisesti sen enempää asioita ajattelematta, jolloin osallisuus on ikään kuin lapsen ulkona tapahtuvaa toimintaa, vaikka tarkoituksena olisi saada voimaantumiskokemus lapsessa itsessään.

Tutkimuksessani on tärkeää se miten lapsen osallisuus rakentuu, millä tavoin sosiaalityöntekijä pystyy vaikuttamaan lapsen sisältä lähtevään voimaantumiseen ja aktiiviseen toimijuuteen. Tiivis ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde kasvattavat lapsen voimaantumis- ja valtaantumistunnetta siitä, että hänen sanoillaan ja teoillaan on todella merkitystä. Lapsen mukaan ottaminen ei saa olla pelkkä byrokraattinen toimenpide, vaan esimerkiksi lapsen mukaan ottaminen dokumentoinnissa ja sanamuodoissa tulee olla todellakin sellaista, jossa lapsi saa konkreettisesti valtautumiskokemuksen, ja jossa lapsen sanoilla on vaikutusta sosiaalityöntekijän työskentelyssä.

4.3 Vanhempien asennoituminen

Vanhempien asennoituminen on ollut tutkimuksessani läsnä vahvasti niin lapsen aseman ymmärtämisessä kuin lapsen kohtaamisessakin. Siksi on tärkeää antaa myös tilaa vanhemmille tässä työssä ja nostaa esille niitä asioita, jotka voivat olla vanhempien asennoitumisen ja suhtautumisen taustalla. Vanhempi on yleensä lapsen lähin aikuinen ja turvallinen ihminen, joka myös vääjäämättä vaikuttaa lapseen. Myös ne vanhemman tahattomat sanat ja eleet esimerkiksi sosiaalityötä tai lapsen uhriutta ja osallisuuden tärkeyttä kohtaan ovat avainasemassa siinä, miten lapsi itse käyttäytyy sosiaalityötä kohtaan.

Vanhempien silmien avaaminen sen suhteen, että myös lapsi tarvitsee apua ja omaa työskentelyä, sekä sen suhteen, että vanhemmat ymmärtävät oman toimintansa vaikutuksen lapseen on työskentelyn ensimmäisiä vaiheita haastateltavan mukaan. Vanhemmat eivät ehkä ymmärrä tai halua tiedostaa myös lapsen kokemusta väkivaltatilanteesta, joka voi johtaa lapsen niin sanottuun ylisuojeluun ja sivuuttamiseen.

”et sit hänelt vähän pimitetään tietoa ja häntä ylisuojellaan. Et se on oikeestaan se ensimmäinen tehtävä et yritetään saada vanhemmat ymmärtämään että se lapsi kumminkin niinku aistii ja tietää niistä asioista olipa ollu paikalla tai ei tai onpa ollu nukkumassa tai ei niin ainaki se sen ilmapiirin aistii”

Haastattelussa nousi useasti esille lapsen kanssa toimimisen taustalla vanhempien käyttäytyminen ja sen merkitys, tai enemmänkin se kuinka ensin kohdataan vanhempi ja sen jälkeen lapsi. Vanhempien asenteilla ja luonteilla tuntui olevan suuri rooli siinä kuinka

sosiaalityöntekijä kohtaa lapsen. Vanhemmat tuntuivat olevan ikään kuin portinvartijoi-
ta, jotka täytyy ohittaa ennen lapsen kohtaamista. Vanhemmat ovat lapsen ja sosiaali-
työn välisen kontaktin ensimmäinen kosketus, ilman vanhempia ja heidän tarpeiden
huomioimista on vaikea paneutua täysillä myös lapseen. Lapsen osallisuuden rakentu-
misessa merkittävää on myös lapsen vanhempien asenteet, roolit ja toiminta, jolloin
lapsen osallisuus ei rakennu niin voimaantuvasti kuin mahdollista ilman, että huomioi-
daan myös vanhempien tarpeet.

Vanhemmat saavat aineiston pohjalta kaksi erilaista portinvartijan roolia. Toisaalta van-
hemmat ovat heti avoimia ja yhteistyöhaluisia mutta toisaalta sosiaalityö ja sen inter-
ventiot voivat olla heille vieras asia, jolloin portinvartijana vanhemmat ovat aluksi hät-
kähättämiä ja lujia. Haastattelussa nousi esille vanhempien silmien avaamisen heti
ensimmäisenä, jonka kautta lähestytään myös lasta.

Negatiivinen roolin taustalla voi olla kyse siitä, että ylipäänsä työskentely sosiaalityön-
tekijöiden kanssa voi olla iso paikka vanhemmalle, jolloin vanhempi on hyvin varautu-
nut ja suojelevainen perhettään kohtaan. Varautuneisuus ja suojelevaisuus voivat olla
vanhemman kokeman pelon ja epätietoisuuden puolustuskeino ulkopuolisia auttajataho-
ja kohtaan. Pelko esimerkiksi mahdollisesta huostaanotosta voidaan kokea niin rajuna,
että se saa rikkonaisen ja kommunikaation puutteesta kärsivän perheenkin puhaltamaan
yhteen hiileen ja toimimaan yhteisymmärryksessä. Pelko huostaanotosta tai mahdoli-
sesti eron jälkeisestä lapsen huoltajuuskiistoista, saa naisen pelkäämään, eikä hän ehkä
halua tuoda julki tai myöntää lapsen kokemusta vanhempien välisestä väkivaltatil-
anteesta. (Nyqvist 2001, 169-170 232.)

Kankean alun jälkeen vanhempi voi huomata avun auttavan, jolloin vanhempi voi mer-
kittävästikin muuttaa asennettaan sosiaalityötä ja sen tarjoamaa apua kohtaan. On tärke-
ää olla puolin ja toisin avoin, jotta esimerkiksi huostaanoton pelon tuoma negatiivisuus
vältettäisiin (Nyqvist 2001, 232). Tällöin työskentelyn resurssit voitaisiin kohdistaa vä-
kivaltatilanteen tuomiin ongelmiin, ja tutkimukseni valossa, etenkin lapsiin ja heidän
kokemuksiinsa.

Varhaisen puuttumisen kautta pyritään mahdollistamaan lapselle mahdollisuus kertoa ja
puhua kokemuksestaan. Tässäkin kohtaa haastattelussa esille nousi luvan saaminen
vanhemmalta.

”- ja lupa siihen. Sitä me yritetään aina saada se lupa niiltä vanhemmilta puhumiseen”

Miltä osin vanhemmalta tarvitaan lupa siihen, että saako lapsi puhua? Puhumisen vapaus on perusoikeus, joka tulee taata ikään katsomatta jokaiselle ihmiselle. Vaikka vanhempi ei symbolisesti lupaa lapselle puhumiseen antaisi, ei se tarkoita sitä, että lapsi ei olisi aktiivinen osallinen työskentelyssä.

Vanhempien vaikutusta lapsen osallisuuteen tarkasteltaessa voisi todeta, että vanhempien tiedon ja asenteiden merkitys on hyvin suuri. Vanhempi voi toiminnallaan haitata lapsen ja sosiaalityöntekijän välille syntyvää vuorovaikutus- ja luottamussuhdetta mutta toisaalta myös omalla esimerkillään edistää tätä suhdetta. Nouseeko tässä osaltaan esille vanhempien portinvartijan rooli lapsen osallisuuden kohdalla? Estääkö vanhemman käytös lapsen osallisuuden? Vanhempien ajatellaan toimivan aina lapsen parhaaksi, mutta vanhemman negatiivinen asennoituminen perheväkivaltatilannetta ja sosiaalityötä kohtaan kertovat karua kieltä siitä, että lapsen parhaaksi toimiminen ei aina toteudu käytännössä.

Vanhempien osallisuus nousee esille hyvin tiheästi haastattelussa. Vanhempien aktiivisuuden ja osallisuuden kautta mahdollistetaan tai jopa estetään lapsen täysivaltainen osallisuus. Haastattelussa nousi ilmi tapauksia, joissa sosiaalityöntekijä lähestyi ja pyrki osallistamaan lasta vanhemman osallistamisen kautta.

”Sit me ollaan usein vanhempien kaa et no millä sanoilla, miten te voisitte tän selittää et mennään niinku heidän ehdoillaan mut et kuitenkin sitä asiaa pitää tuoda lapselle esille”

Vanhempia pyydetään kertomaan itse lapselle miksi sosiaalityöntekijä on tullut käymään, ja mitä on tapahtunut. Halutaan, että vanhempi itse kertoo omilla sanoillaan lapselle tilanteen. Tässä kohdassa usein ilmenee se, ovatko vanhemmat tai vanhempi myönteisiä vai kielteisiä sosiaalityön tarjoamaa apua kohtaan ja etenkin lapsen osallistamisen tärkeyttä kohtaan. Lapsille vanhemmat ovat kuitenkin läheisimpiä ja se, että vanhemmat itse kertovat lapselle tapahtuneesta ja sosiaalityöntekijän käynnistä ja seu-

rannasta, viestii lapselle ilmapiiriä, että asioista on lupa puhua ja hänellä on myös mahdollisuus saada apua kokemaansa.

Vanhemman myönteisyyteen voi osaltaan vaikuttaa se, että todellista apua tarvitessaan vanhempi voi olla hyvin herkkä negatiivisuudelle (Pohjola 2006, 45). Vanhempi voi siis ylitulkita sosiaalityön tarjoamaa apua tai sosiaalityöntekijän toimintatapoja hyökkäyksenä häntä kohtaan, jolloin vaarana on, että vanhempi ei anna sosiaalityön avulla mahdollisuutta vaan torppaa avun saannin kielteisten kokemusten ja tulkintojen vuoksi.

Herkkyydestä negatiivisuuteen sosiaalityön tarjoamaan apua kohtaan, voi juontaa juurensa myös epäluottamuksesta ja aikaisemmista kokemuksista sosiaalityötä ja lastensuojelua kohtaan. Vanhat kokemukset taustalla voivat asettaa vanhemman puolustuskannalle, jolloin sosiaalityöntekijälle tulee haastetta rakentaa ensin vanhemman kanssa asiakassuhde täysin uudestaan puhtaalle pohjalle, ennen kuin omalla tavallaan ”pääsee vanhemman ohi lapsen luo”. (Pohjola 2006, 49-52.) Pohjola (2006, 52) kiteyttää epäluottamuksen pahimman ongelman ytimen olevan siinä, että vuorovaikutussuhteen molemmat osapuolet kärsivät luottamuksen puutteesta, eli ”epäluottamus myrkyttää auttamisen mahdollisuudet”. Leo Nyqvist (2001, 169) tuo esille, että vanhempi voi ajatella tilanteen niin, että sosiaalityö interventiollaan kyseenalaistaa vanhemman kyvyn huolehtia lapsestaan/lapsistaan. Tällöin kyse voi olla siitä, että vanhempi loukkaantuu ja kokee hyvin vahvaa epävarmuutta, jolloin hän asettuu hyvin napakasti puolustuskannalle.

Perheväkivallasta puhumisen synnyttävät tunteet voivat olla yksi syy sille, miksi vanhempi asettuu negatiiviselle kannalle. Toisaalta, vaikka vanhemmat haluaisivat apua ja lopulta myös itse puhuvat yleensä vaietusta perheväkivallasta, on lapsi voinut oppia vanhemmiltaan käyttäytymismallin ja salata väkivaltaa loppuun asti, jolloin sosiaalityöntekijän lähestyminen ja vuorovaikutussuhteen luominen lapsen kanssa voi olla aluksi hyvin haastavaa. Leo Nyqvist (2006, 144) nostaakin esille tästä syntyvän ongelman; kun lapsi tai perhe muodostaa väkivallan salaamisesta ympärilleen näkymättömän muurin, saa se usein avun tarjoavat luovuttamaan. Asiakas ei luota sosiaalityön tarjoamaan apuun ja kykyyn auttaa, mutta myöskään työntekijä ei pysty luomaan luottamuksellista suhdetta asiakkaaseen.

Lapsen osallisuuden kanssa on kuitenkin tärkeää muistaa lapsen kasvavan ja elävän merkityksellisten suhteiden verkossa, jolloin lasta ei voida auttaa ilman, että koko per-

hettä autetaan (Oranen & Keränen 2006, 80). Vaikka lapsi on lastensuojelun työskentele-
lyn keskipisteenä, on hyvä muistaa, että työskentelyssä täytyy ottaa huomioon myös
vanhempien auttaminen. Väkivallasta puhuminen on joissain kulttuureissa tabu vielä
tänäkin päivänä, jolloin lapsen taakka väkivallan näkijänä, eli kokijana, voi moninker-
taistua kun lapsi ei uskalla aiheesta puhua edes vanhemmilleen. Väkivallasta puhumi-
seen liitetään häpeän ja pelon tunteita, jolloin lapsi tai edes vanhemmat, eivät pääse kä-
sittelemään kokemustaan (Oranen & Keränen 2006, 82-83).

Vanhempien oma tarvitsevuus nousi myös haastattelussa esille. Haastateltava tarkoitti
tällä sitä, miten paljon vanhemmat itse tarvitsevat apua eli kuinka paljon myös he vievät
sosiaalityöntekijän aikaa ja työpanosta. Usein lastensuojelun tarjoamaan apuun positiiv-
visesti suhtautuvat vanhemmat ovat myös itse paljon sosiaalityöntekijän huomiota vie-
viä, jolloin tämä aika on pois lasten kanssa vietetystä ajasta. Näissä tilanteissa lapsen
kanssa ei välttämättä päästä työskentelemään yhtä tiiviisti kuin tarpeen olisi, joten van-
hemmalle pyritään järjestämään perhetyötä tai muuta ulkopuolista apua ja tukea. Van-
hemmalle tarjottavalla erillisellä tuella taataan se, että myös vanhemman tarpeet huomi-
oidaan, ja pidetään huoli perheestä kokonaisuutena, mutta myös pystytään takaamaan
lapsen täysi huomioiminen. Vanhemman haraus vastaan ei saa olla esteenä lapsen kuu-
lemiselle ja huomioimiselle. Näissä tilanteissa haastateltavan mukaan hyödynnetään
esimerkiksi sosiaalihojaajaa työparina, jolloin toinen työparista keskittyy tapaamisen
aikana lapseen ja toinen vanhempiin. Näin saadaan jaettua huomiota kummallekin avun
tarvitsijalle.

Vanhemman asenteella sosiaalityön tarjoamaa apua kohtaan on suuri merkitys lapsen
käyttäytymiselle. Haastateltava nosti esille kokemuksen siitä, että lapsi kertoo heti ta-
paamisen alussa kaiken olevan hyvin.

*”sit on näitä lapsii jotka tulee siihen ensimmäiseen tapaamiseen ko ei oo ehitty
vielä esitellä itteensä tai kunnolla aloteltu puhuu et no mitäs sulle kuuluu tai näin,
nii ne alottaa ”et meillä on kotona kaikki hyvin, äiti ei lyö isää eikä isä lyö äi-
tiä””*

Yleensä tällainen lapsen nopea reaktio ja vastaus kertovat siitä, että lapsi puhuu ikään
kuin vanhempien suilla, ja tilannetta on voitu harjoitella etukäteen. Haastattelussa kui-

tenkin painotettiin, että tällainen on hyvin usein läpinäkyvää ja vaikuttaa osaltaan myös perheen kanssa työskentelyyn. Vaikka lasta on osaltaan valmennettu kohtaamaan sosiaalityöntekijä ja esittämään tätä myötä onnellista ja ehjää perhettä, paistaa sieltä läpi kuitenkin myös lapsen kokemus. Lapsen toimiessa kyseisellä tavalla kertonee se lapsen halusta kieltää tapahtunut sekä toimia vanhempien vallan mukana.

Lapsen kynnys puhua asioista sosiaalityöntekijän kanssa alenee, jos vanhempi osoittaa olevansa myös itse avoin. Vanhemman avoimuudesta kertoo se, että vanhempi itse pystyy kertomaan omilla sanoillaan lapselle miksi sosiaalityöntekijä on tullut käymään ja mitä on tapahtunut. Vanhemman osoittama avoimuus ja luottamus sosiaalityön tarjoamaan apua kohtaan, viestii lapselle myös, että aiheesta on sallittua puhua ja sosiaalityöntekijät auttavat heitä. Vanhemman ja lapsen avoimuutta rohkaisevat myös se, jos perheessä on avoin ilmapiiri.

Miten päästään astumaan edes ensimmäiselle portaalle lapsen osallisuuden askelmissa, jos vanhempien asenne ratkaisee? Tarkoittaako tämä, että lapsen osallisuus on yhtä kuin vanhempien osallisuus, eli määrittelevätkö vanhemmat lapsen osallisuutta? Voidaanko tällöin enää puhua lapsen osallisuudesta? Kuinka vanhempien asenteen ”ohi” päästään kohtaamaan lapsi? Millä tavoin vanhemman asenne syö sosiaalityöntekijän resursseja siihen nähden, että joissain tapauksissa vanhemmat ovat avoimia ja sosiaalityöntekijä saa kontaktin lapseen hyvinkin nopeasti kuin, että joissain tapauksissa vanhempien ”taivuttelu” voi viedä hyvin paljon aikaa ja voimia?

Työskentelyn tiiviyyteen vaikuttavat muun muassa vanhempien asenne ja halu ratkaista perheen ongelmia muun muassa terapian avulla, sekä vanhempien herääminen siihen tosiasiaan, että heidän välinen väkivalta vaikuttaa myös lapseen. Sosiaalityö pysyy kuitenkin perheen rinnalla ikään kuin näkymättömästi ollakseen valppaana jos perheen ongelmat eivät ratkeakaan ja tilanne kotona jatkuu. Sosiaalityö on tiiviimmin perheen rinnalla jos vanhemmat vastustavat eivätkä halua nähdä lapsen aseman tärkeyttä. Tällöin sosiaalityö on tiiviimmin kontaktissa myös lapsen kanssa ja käy vanhempien kanssa tarkemmin läpi lapsen aseman vaikka lapsi olisikin esimerkiksi eri huoneessa väkivallan hetkellä.

Yhtenä osallisuuden tasona on päätöksenteko, jolla tarkoitetaan vallan jakamista yhdessä lapsen kanssa kun päätöksiä esimerkiksi jatkosta tehdään. Sosiaalityöntekijä jakaa

valtaansa lapsen kanssa keskustelemalla lapsen kanssa miten lapsi haluaisi jatkaa eteenpäin, haluaako lapsi esimerkiksi jatkaa työskentelyä koulun kanssa vai jääkö sosiaalityön rooliksi pysyä hiljaa näkymättömänä taustalla ja seurata tilannetta. Eriävä mielipide lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä on helpompi tilanne kuin eriävä mielipide jatkoon kannalta vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä. Vanhemman asema korostuu tässä kohtaa hyvin paljon ja herääkin kysymys jaetaanko päätöksenteko valtaa lapsen kanssa jos kuitenkin perimmäisenä taustalla on vanhemman tahto?

Päätöksen teko osallisuuden tasona on yksi tärkeä aktiivisen toimijuuden portaista. Vanhempien rooli, asenteet ja myös niin sanotusti piilokäyttäytyminen vaikuttavat pienen lapsen toimijuuteen päätöksenteossa. Pienet lapset voivat olla vielä niin tiiviisti kiinni vanhemmassa, että toimivat vanhemman asenteen ja niin sanotusti asettamien ehtojen mukaisesti. Lapsi ei ehkä uskalla uhata vanhemman mielipidettä ja niin sanottua päästöstä siitä onko lastensuojelun tarjoama apu jatkossa tarpeellista. Vanhemmat eivät halua jatkaa asiakkuutta, ja he ovat asiasta lapsen kuullen avoimia, on lapsella tällöin suuri kynnys pyytää vanhempien vastaisesti apua myös jatkossa.

Myös sosiaalityö itse korostaa vanhemman merkitystä. Haastattelussa nousi esille että, sosiaalityölle on tärkeää osallistaa lapsen rinnalla myös aikuinen. Vaikka lastensuojelu ajaa lapsen asiaa, on perhe kuitenkin kohdattava myös kokonaisuutena. Usein myös vanhempi on väylä lapsen osallisuuden rakentumisessa. Vanhemman roolia korostettiin varsinkin silloin kun perheen kanssa alettiin työskennellä. Sosiaalityöntekijä miettii yhdessä vanhempien kanssa kuinka väkivalta teemaa lähestytään lapsen kanssa tai kuinka asia otetaan lapsen kanssa puheeksi. Vanhemmat tuntevat oman lapsensa parhaiten, joten usein vanhemman kanssa yhdessä mietitään jopa tarkkoja sanamuotoja, joilla lapselle asiasta puhutaan. Vanhemman rooli korostuu myös siinä, että sosiaalityö halusi, että vanhempi on se, joka kertoo lapselle ääneen miksi sosiaalityö tai lastensuojelu on paikalla. Tällä halutaan samalla myös osallistaa ja yhtenäistää perhettä, ja saada vanhempi ikään kuin valmistelemaan lasta kohtaamaan sosiaalityö.

Vanhemmilla tai vanhemmalla näyttäisi olevan suuri rooli lapsen osallisuuden rakentamisessa. Jos vanhempi on itse avoin sosiaalityön tarjoamaa apua kohtaan, näyttää se avointa, positiivista ja sallivaa toimintamallia myös lapselle. Vaikka vanhemman omat asenteet ja käytös ei saisi vaikuttaa siihen kuinka lapsi kohtaa sosiaalityön tarjoaman

avun, on muistettava kuitenkin 7-12 -vuotiaiden olevan vielä niin pieniä, että pienetkin sanattomat ja tahattomat merkit ja viitteet vanhemmilta tarttuvat helposti lapseen.

Vanhemmat voivat omalta osaltaan myös valmistella lasta kohtaamaan sosiaalityön tarjoaman avun. Yllä kuvatun laisesta tilanteesta voi olla positiivissävyytteinen, tai vaihtoehtoisesti joissain tilanteissa myös negatiivisesti latautunut. Vanhempi voi olla koko ajan varpaillaan tai olla puhunut sosiaalityöstä ja lastensuojelusta lapselle etukäteen negatiiviseen sävyyn. Vanhemman vaikutus näkyy myös sanattomassa toiminnassa; millä tavoin vanhempi antaa lapselle tilaa näyttää omia tunteitaan ja aikaa puhua omasta kokemuksestaan sekä miten paljon vanhempi arvostaa lapsen omaa päätöstä työskentelyn jatkamisesta akuuttivaiheen jälkeen.

Lapsen osallisuus ja toimijuus näyttää rakentuvat osittain vanhempien osallisuuden kautta. Vanhempien sanat ja teot näyttäytyvät hyvin usein jopa ratkaisevina siinä suhteessa, että mihin suuntaan työskentelyä lapsen kanssa lähdetään rakentaa.

5 Pohdinta

Lapsen osallisuuden rakentuminen väkivaltaperheen kanssa työskenneltäessä ei ole mikään yksinkertainen asia vaikka niin voisi kuvitella teorian pohjalta. Tutkimukseni osoitti kuitenkin sosiaalityöntekijän kohtaavan useitakin haasteita perheen kanssa työskenneltäessä. Ensimmäisenä muurina sosiaalityöllä ovat vanhemmat ja vanhempien käsitys yleisesti tapahtuneesta ja lapsen tärkeydestä. Vanhempien silmien avaaminen ja tätä kautta oven aukaiseminen lapsen kanssa työskentelylle on tärkeää. Vanhempien ja sosiaalityöntekijän toimintaa ja lapsen kohtaamista ohjaavat henkilöiden ajatusmaailman taustalla oleva käsitys lapsen roolista ja sen moninaisuudesta. Tutkimuksessa tuli ilmi se, kuinka eri tavalla lapsen roolin ymmärtäminen vaikuttaa työskentelyyn. Lapsen pitäminen uhrina, osallisena ja kykenevä henkilö sekä ajatus lapsesta täysin kyvyttömänä objektina, joka ei voi tiedostaa tapahtunutta.

Väkivallan häpeäminen, salailu ja kieltäminen perheeltä itseltään kuin ulkopuoliselta avultakaan ei tuo helpotusta perheen elämään varsinkaan lapsen kannalta, joka ei apua välttämättä osaa hakea itse. Lapsen osallisuuden rakentumisen tarkoituksena on voimaannuttaa ja valtauttaa lasta sillä hetkellä sekä tulevaisuutta varten. Voimaantumisen tunteiden kautta halutaan tuoda lapselle turvallinen ilmapiiri esimerkiksi sosiaalityöstä ja lapsen turvaverkostosta, jotta lapsella on mahdollisuus hakea apua mahdollisissa seuraavissa väkivaltatilanteissa välittömästi.

Jotta lapsen osallisuutta on mahdollista alkaa tietoisesti ja kehittävästi rakentaa, on avainasemassa lapsen uhrin aseman hyväksyminen ja ymmärtäminen. Esimerkiksi vanhemmille voi olla vaikeaa hahmottaa lapsen uhriutta jos lapsi ei ole väkivallan sattuessa ollut kotona. On kuitenkin ymmärrettävä, että jotta lapselle voidaan rakentaa aktiivista toimijuutta yhtä vahvasti kuin suoranaista väkivaltaa kokeneellekin, on lapsi nähtävä myös yhtä apuna tarvitsevana uhrina.

Parhaan mahdollisen osallisuuden ja voimaantumisen saavuttaa moniammatillisella yhteistyöllä. Vaikka lapsen osallisuuden rakentaminen on karkeasti sanottuna sosiaalityön ja sosiaalityöntekijän harteilla perheen kanssa työskenneltäessä, ei se tarkoita silti sitä, että sosiaalityöntekijä olisi se ainoa tekijä osallisuuden vahvistamisessa. Nykypäivänä eri ammattikuntia löytyy yhä useampia erikoistuneena spesifeihin aloihin, joka taas

mahdollistaa sosiaalityölle moniammatillisen yhteistyön lapsen hyväksi. Jotta lapsi saisi parhaan mahdollisen tuen ja avun, on hyvä tunnustaa, että sosiaalityö ei silläan ole ammattikunta, joka voisi esimerkiksi vaikuttaa lapsen henkiseen kokemukseen. Sosiaalityön rooli on olla linkkinä muiden ammattikuntien välillä, jotka lapsen kanssa toimivat. Toisin sanoen lapsen osallisuuden rakentuminen sosiaalityöntekijästä käsin edellyttää sosiaalityöntekijän itsensä osallistamista muihin ammattikuntiin. Sosiaalityön täytyy rakentaa lapsen ympärille verkko, joka yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa rakentaa lapsen osallisuutta aktiiviseksi.

Jotta sosiaalityöntekijä voisi rakentaa lapselle aktiivisen toimijuuden, täytyy sosiaalityöntekijän ensisijaisesti olla itse myös aktiivinen toimija rakentaessaan omaa työskentelyään. Suoranaisesti ei voida koskaan sanoa miten minkäkin ikäisen lapsen kanssa tulisi toimia lapsien vaihtelevien kehitystasojen mukaisesti, joten sosiaalityöntekijältä vaaditaan taitoa ja tilannetajua sopeuttaa toimintansa lapsen ehtojen mukaisesti, esimerkkinä juuri päätöksenteon jakaminen lapsen kanssa. On kuitenkin muistettava myös tutkimukseni ulkopuolella oleva vaihtoehto lapsen osallisuudessa, passiivisuus. Sosiaalityöntekijän tarkoituksena ei ole pakko-toimenpiteillä pakkoaktiivistaa lasta, vaan antaa lapselle tilaa myös rakentaa passiivinen osallisuus, jos lapsi niin haluaa.

Sosiaalityöntekijän toimintaa määrää hyvin paljon myös taustalla oleva laki. Se missä tilanteissa lapsi sijoitetaan ilman aiheesta puhumista lapsen tai perheen kanssa, määrää laki. Lain kohdalla esille nousi vahvasti myös yleismaailmalliset olettamukset henkisen ja fyysisen väkivallan ja henkisten ja fyysisten seurausten ja oireiden välillä. Se työskentelyn kohta, jossa sosiaalityöntekijän tulisi kyetä arvioimaan lapsen mahdolliset oireet tai myöhempään elämään vaikuttavat seuraukset, ovat avainasemassa siinä kuinka työskentelyä jatketaan. Onko sosiaalityöntekijä ammatillisesti kuitenkaan pätevä sanomaan esimerkiksi psyykkisistä oireista tai seurauksista jotain niin suurta, joka vaikuttaisi lapsen osallisuuden tasoon? Nykyaikana onneksi yhteistyö ja moniammatillisuus ovat arkipäivää sosiaali- ja terveydenhuollossa eikä sosiaalityöntekijä ole oman tietonsa ja koulutuksensa pohjalla. Ratkaisevaa onkin sosiaalityöntekijän oma rooli tilanteessa; osaako hän hakea ulkopuolelta apua tilanteen kartoittamiseen vai turvautuuko hän omaan intuitioonsa ja näkemykseensä?

Lapsen kohtaamisissa luodaan ne pienet nyanssit joiden kautta osallisuus rakentuu. Osallisuutta ei voida rakentaa sormia napsauttamalla tai kerran kysymällä mitä lapselle

kuuluu, se vaatii enemmän ja syvempää kohtaamista. Osallisuutta rakennetaan osallisuuden portaiden avulla tietoisilla toimilla ja tiedostamattomilla sanavalinnoilla ja toiminnalla. Esimerkiksi leikit pienempien lasten kanssa on laskeutumista lapsen tasolle lapsen iän ja kehitystason mukana, mikä mahdollistaa lapsen kuulemisen, kokemuksen ja tilanteen kartoituksen.

Sanavalinnat, ne joilla lapselle puhutaan asioista, ovat tärkeässä roolissa. Puhutaanko lapselle kierrellen ja kaarrellen asiasta ehkä ylisuojelevasti vai puhutaanko hänelle suoraan asioista avoimesti. Sosiaalityöntekijän tulee olla tilanneherkkä ja tunnistaa lapsesta ne merkit, jotka osoittavat miten lapsen kanssa kannattaa puhua. Tärkeintä on kuitenkin synnyttää luottamus perheen, ja etenkin lapsen, ja sosiaalityöntekijän välille. Ilman luottamusta kumpikaan osapuoli ei voi olla avoin ja toimia täysin tarkoituksperien mukaisesti. Ilman luottamusta sosiaalityöntekijää kohtaan lapsi ei voi puhua asioista avoimesti ja työskennellä hänen kanssaan niin, että se johtaisi lapsen voimaantumiseen ja valtautumiseen tulevaisuudessa. Luottamus on kaiken pohja, jonka perustalle lapsen kohtaaminen rakentuu ja joka puolestaan rakentaa lapsen aktiivista toimijuutta.

Vaikka kohtaamisen laatuun panostetaan ja otetaan lasta mukaan esimerkiksi päätöksentekoon, voi tarttumapinta lapsen todelliseen osallisuuteen silti jäädä hyvin hataraksi lyhyen ajan vuoksi. Ihanne olisi käyttää lapseen aikaa niin paljon aikaa kuin kukaan lapsi tarvitsisi, mutta todellisuus sosiaalityöntekijän aika on hyvin rajallista, jolloin on kyettävä tekemään päätöksiä kohtaamisissa nopeasti. Lyhyen ajan vuoksi sosiaalityöntekijöillä on runsaasti muita ammattikuntia apuna lapsen rinnalla, joiden kautta sosiaalityöntekijä voi olla tekstien ja muiden kertomuksien kautta enemmän tietoinen lapsen voinnista. Valitettavasti moniammatillisuus ei tue sitä faktaa, että aktiivisen toimijuuden saavuttaminen vie aikaa kahden ihmisen välillä. Tutkimukseni ulkopuolella on lapsen osallistamisen keinot muiden ammattikuntien kautta, joten puhun nimenomaan sosiaalityön luomasta ja mahdollistamasta toimijuudesta.

Se, että lapsi saa käydä asioita avoimesti läpi ulkopuolisen kanssa mahdollistaa sen, että lapsi oppii hakemaan perheen tilanteeseen, tai itselleen, apua mahdollisimman nopeasti jos tilanne toistuu tulevaisuudessa. Päätöksenteon jakamisen, tiedon jakamisen, lapsen huomioiminen, luottamus ja läheisverkoston kartuttaminen lapsen kanssa ovat niitä konkreettisia keinoja, jotka vahvistavat lapsen asemaa ja subjektiutta työskentelyssä.

Kun lapsi huomaa ja oppii olevansa merkityksellinen ihminen niin sanotusti aikuisten maailmassa, opettaa se lapselle myös myöhempää toimijuutta.

Tekemällä kodista yhdessä lapsen kanssa taas paikan, jossa lapsen on turvallista olla, on sosiaalityön interventioden päätavoitteena. Jotta kodista tulisi se mielikuvamaailmojen turvasatama, jossa jokainen saa olla turvassa ja oma itsensä, tulee se mielikuva rakentaa yhdessä lapsen kanssa. Lapsi on se, jolle kokemus turvallisesta ja rakastavasta kasvuympäristöstä on elin tärkeä, joten kotia turvapaikkana ei voida jälleenrakentaa ilman lasta.

Lapsen osallisuuden rakentuminen ei ole vain sillä hetkellä käsillä olevan tilanteen toimijuutta, vaan osallisuuden rakentuminen vaikuttaa läpi lapsen elämän. Ajatus siitä, että lapsi ei tarvitse omaa työskentelyä, eikä omaa tilaa puhua asioista, tai hänen kehitystasonsa ei anna lapselle kykyä osallistua päätöksentekoon, on lähtökohta sille, että lapsi ei tunne itseään arvokkaaksi eikä välttämättä uskalla myöhemmin hakea apua jopa vakavampiin tilanteisiin, kun hän ei ole saanut positiivista subjektiivista kokemusta sosiaalityöstä tai ylipäänsä ulkopuolisesta avusta.

Se, että lapsen ei ajatella tarvitsevan sillä hetkellä apua, on turmiollinen. Annoit pikkusormen ja se vei koko käden. Pian voit huomata, että ajattelu on laajentunut yhä useampiin tapauksiin ja tilanteisiin ja huomaat, että et muista koska tapasit lapsen kahden kesken tai mitä teit lapsen kanssa konkreettisesti. Silloin on aika aloittaa alusta ja alkaa rakentaa sosiaalityöntekijän itsensä osallisuutta ensin muuttamalla ajatusmaailmaa samalla tavoin kuin vanhempienkin silmiä täytyy joskus ajatella lapsen uhrin aseman näkemisessä.

Tutkimus toteutui yhdellä avoimella haastattelulla hyvin, teemahaastattelulla olisin saanut todennäköisesti liian pienen kosketuksen käytännöntyöhön ja taustalla vaikuttaviin syihin. Nyt avoimella haastattelulla koen, että pääsin hieman pintaa syvemmälle ja etenkin pääsin käsiksi niihin asioihin, jotka sosiaalityöntekijän käytännöntyön taustalla vaikuttavat. Tutkimukseni avasi silmiäni lastensuojelun arjen suhteen ja etenkin sen suhteen, kuinka monimutkainen tapaus perheväkivaltatapaus voi olla kun jokainen väkivaltatilanteen osallinen ja kokija tulisi ottaa mukaan työskentelyyn yhtä painokkaasti. Heräsikin kysymys väkivaltatyöhön keskittyneisyydestä ja sen laajuudesta tai kapeudesta. Aineistoni pohjalla on käytännökokemus perheväkivaltaan painottuneesta alkuarvi-

ointiyksiköstä, mikä kaikesta huolimatta ei takaa lapselle esimerkiksi sitä 2 tuntia kuu-
kaudessa vähimmäisaikaa. Mietinkin, miten lapsen osallisuus ja hyvinvointi voidaan
taata kaupungeissa, joissa perheväkivaltaan keskittynyttä toimintaa ei ole? Tästä he-
räsinkin yksin jatkotutkimusaihe, tutkia millä tavoin perheväkivaltaan keskittynyt alku-
arviointi eroaa alkuarvioinnissa, jossa ei perheväkivaltatilanteita painoteta muita tilan-
teita enempää.

Tutkimukseni herätti minussa myös useita uusia kysymyksiä ja uusia tutkimusideoita,
yhtenä niistä vanhempien merkitys ja asennoitumisen vaikutus lapsen osallisuuteen.
Teoriaa lukeneena ja pienen pintaraapaisu käytännönharjoittelun kautta lastensuojeluun
saaneena, oli vaikea hahmottaa ennen tutkimus vanhemman roolin merkitystä ja etenkin
sen vahvuutta. Tutkimuksen jälkeen perheväkivaltatilanteen kohtaaminen lastensuojelun
kentällä sai raamit itselleni, mutta samalla se herätti todennäköisesti yhtä monta uutta
kysymystä kuin mihin vastauksen jo sain. Lasten maailma, lastensuojelu, osallisuus ja
voimaantuminen ovat sosiaalityön kenttiä, jotka muuttuvat jatkuvasti vuosien aikana.
Muutokset ja kompleksisuus lasten maailman ja sosiaalityön kohtaamisessa ovat asioita,
jotka varmistavat, että aiheiden tutkiminen ei lopu koskaan. Tästä tutkimuskentästä tus-
kin koskaan saa täysin tyhjentävää laajaakaan tutkimusta tehtyä, joka ei herättäisi uusia
jatkotutkimusaiheita.

Lähteet

- Eriksson, Maria 2008: Revolutionary Mothers? Interacting Power Relations, Agency, and Social Change. Julkaisussa NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research 16:2. 96-113.
- Eriksson, Maria 2009: Girls and Boys as Victims: Social Workers' Approaches to Children Exposed to Violence. Julkaisussa Child Abuse Review Vol. 18: 428-445.
- Eriksson, Maria 2010a: Justice or Welfare? Nordic Women's Shelters and Children's Rights Organization on Children Exposed to Violence. Julkaisussa Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention. Vol 11, 2010. 66-85.
- Eriksson, Maria 2010b: Children Who "Witness" Violence as Crime Victims and Changing Family Law in Sweden. Julkaisussa Journal of Child Custody, 7. 93-116.
- Eriksson, Maria 2011: Contact, shared parenting, and violence: Children as witnesses of domestic violence in Sweden. Julkaisussa International Journal of Law, Policy and the Family 25 (2). 165-183.
- Eriksson, Maria 2012: Tackling violence in intimacy: Interacting power relations and policy change. Julkaisussa Current Sociology 61 (2). 171-189.
- Eriksson, Maria & Näsman Elisabet 2012: Interviews with Children Exposed to Violence. Julkaisussa Children & Society Volume 26. 63-73.
- Eskonen, Inkeri 2005: Perheväkivalta lapsen kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Akateeminen väitöskirja.
- Espoon kaupunki. Mitä on parisuhde- ja perheväkivalta? http://www.espooli.fi/fi/Sosiaali_ ja_terveyspalvelut/Sosiaalityo_ ja_ toimeentulo/Lahisuhde_ ja_ perhevakivalta/Mita_on_lahisuhde_ ja_ perhevakivalta Luettu 17.9.2015
- Francis, Mark & Lorenzo, Ray 2002: Seven realms of children's participation. Julkaisussa Journal of Environmental Psychology 22/2002. 157-169.
- Heiskanen, M. & Piispa, M. (1998). Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Oikeus 1998:12. Sukupuolten tasa-arvo. SVT. Helsinki.
- Hokkanen, Liisa 2009: Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus. Jyväskylä. 315-337.
- Honkatukia, Päivi 2000: Naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta turvallisuuskysymyksenä. Teoksessa Niemelä, Pauli & Lahikainen, Anja Riitta (toim.): Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino. Tampere. 149-176.
- Huhtalo, Pekka & Kuhanen, Jarkko & Pyykkö, Eero 2003: Kotona turvassa. Katkaista väkivallan kierre. Suomen mielenterveysseura. Helsinki.
- Hurtig, Johanna 2003: Lasta suojelemissa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin Yliopisto. Rovaniemi.
- Hurtig, Johanna 2013: Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Vastapaino. Tampere.
- Judén-Tupakka, Soila 2008: Askelia fenomenologiseen analyysiin. Fenomenologinen menetelmä empiirisessä tutkimuksessa. Teoksessa Syrjäläinen, Eija & Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti (toim.): Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere University Press. Tampere. 62-90.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Juvonen, Tarja 2015: Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorisotutkimusverkosto : Nuorisotutkimusseura. Helsinki.
- Korhonen, Tuija 2013: Perheväkivallalle altistuneiden lasten kehitykselliset riskit ja lasten auttaminen. XV Lähisuhde- ja perheväkivaltaa työssään kohtaavien valta-

- kunnallinen verkostofoorumi Oulussa 19.9.2013 <http://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/1ff9aba30382ac38fb6b2bd8d9513616/1381905459/application/pdf/4029130/Perhev%C3%A4kivallalle%20altistuneiden%20lasten%20kehitykselliset%20riskit%20ja%20lasten%20auttaminen%20%28jaettava%20versio%29.pdf> Luettu 18.12.2015.
- Kuula, Arja 2015: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kähkönen, Päivi 1995: Lapsi lastensuojelun asiakkaana. Teoksessa Aho, Soile & Kulmala, Ulla & Räihä, Hannele, Porkka, Sirpa & Timlin, Taru (toim.): Lapsen etu. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku.
- Laine, Timo 2010: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoista tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Ps-kustannus. Jyväskylä.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lindqvist, Raija 2009: Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä.
- Metsämuuronen, Jari 2008: Laadullisen tutkimuksen perusteet. International Methelp. Helsinki. 3. uudistettu painos.
- Mäkinen, Olli 2006: Tutkimusetiikan ABC. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Nyqvist, Leo 2001: Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Nyqvist, Leo 2006: Lähisuhdeväkivalta – rationalisoinnit, valtasuhteet ja ammatillinen puuttuminen. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Sauvola, Maritta (toim.): Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu. 142-170.
- Ojuri, Auli 2006: Parisuhdeväkivalta ja turvakotien naistyö. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 35.
- Oranen, Mikko 2001: Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Oranen, Mikko & Keränen, Eija 2006: Lasten auttaminen. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki. 63-83.
- Paavilainen & Pösö 2003: Lapset, perhe ja väkivaltatyö. WSOY. Helsinki.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku 1998: Usko, toivo, hakkaus. Tilastokeskus. Helsinki.
- Elina 2013: Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa.
- Pohjola, Anneli 2006: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Ps-kustannus. Jyväskylä. 42-61.
- Poutanen, Outi & Schulman, Gustav & Tukiainen, Sirkku 1997: Perheväkivallan ymmärtäminen ja hoito. Julkaisussa Suomen lääkärilehti 33/1997. 3899-3907.
- Rolin, Kristina 2002: Tieteen etiikka metodologian näkökulmasta. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.): Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus. Helsinki. 92-104.
- Shier, Harry 2001: Pathways to participation: Openings, Opportunities and Obligations. Julkaisussa Children & Society volume 15/2001. 107-117.
- Siitonen, Juha 1999: Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun Yliopisto. Oulu.

- Siekkinen, Kirsi 2010: Syvähaastattelu. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Ps-Kustannus. Jyväskylä. 45-60. 3. uudistettu ja täydennetty painos.
- Tigerstedt-Tähtelä, Elisabeth 2000: Lapsen oikeuksien sopimuksen sisältö: Teoksessa Honkanen, Jussi & Syrjäla, Jaana (toim.): Lapsen oikeudet. Suomen YK-liitto. Helsinki. 47-56.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2003: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Tuominen, Martti 2005: Väkivaltakokemukset kaupungissa ja maalla. Teoksessa Sirén, Reino & Honkatukia, Päivi (toim.): Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki. 29-37.
- Virkki, Tuija 2007: Gender, Care, and the Normalization of Violence: Similarities between Occupational Violence and Intimate Partner Violence in Finland. Julkaisussa NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research 15:4. 220-232.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 59/1991.

Liitteet

Liite 1. Haastattelupyyntö

Hei!

Teen Lapin yliopistossa sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa. Tutkin lasten osallisuutta ja sen rakentamista, kun työskennellään perheisiin sijoittuvan lähisuhdeväkivallan, erityisesti vanhempien välisen parisuhdeväkivallan kanssa. Lähestyn aihetta sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

Tutkimuksessa olen kiinnostunut siitä, miten sosiaalityön kohtaamisissa voidaan rakentaa lapselle aktiivisen osallisen paikka lähisuhdeväkivaltaa kokeneen perheen kanssa työskenneltäessä. Tutkimukseni keskiössä ovat 7-12 -vuotiaat lapset, jotka ovat nähneet, kuulleet ja kokeneet vanhempien välistä väkivaltaa.

Tavoittelen tutkimuksessani sosiaalityöntekijöiden äänen ja hyvien käytäntöjen esiin nostamista lastensuojelutyön ja väkivaltatyön käytännöistä: mistä toimivat käytännöt muodostuvat, millaiset asiat ja tekijät ovat päätöksenteon ja toiminnan taustalla, kuinka lapsen osallisuuden paikka rakennetaan, missä ovat työskentelyn kriittiset kohdat?

Haluaisitko tuoda esille sosiaalityöntekijän ääntäsi ja osallistua tutkimukseeni?

Kerään tutkimusaineistoni syvähaastattelemalla sosiaalityöntekijöitä, jotka ovat työskennelleet lasten ja heidän perheidensä kanssa tilanteissa, joita sävyttää lähisuhdeväkivalta. Haastattelut olisi tarkoitus toteuttaa pikaisella aikataululla, mielellään helmikuun aikana. Pohjois-Suomen alueella haastattelut voidaan suorittaa kasvotusten, muualla asuvien kanssa esimerkiksi Skypen tai Adobe Connect Pron välityksellä.

Tutkimuksessa noudatan Hyvän tieteellisen käytännön periaatteita ja tutkimuseettisiä ohjeita (TENK). Tallennan haastattelut, mutta sitoudun tuhoamaan tallennukset tutkielman valmistumisen jälkeen.

Jos olet halukas osallistumaan tutkimukseeni tai sinulla on tarkennettavaa tutkimukseeni liittyen, ota yhteyttä sähköpostilla kaatsink@ulapland.fi. Tarvittaessa lisätietoja antaa tutkielman ohjaaja, professori Merja Laitinen, merja.laitinen@ulapland.fi.

Ystävällisin terveisin,

Kirsi Aatsinki, kaatsink@ulapland.fi